

سی‌ودو واقعه برجسته انقلاب اسلامی در تهران^۱

محمدحسین پناهی^۲

(تاریخ دریافت ۹۰/۹/۸، تاریخ پذیرش ۹۱/۵/۲)

چکیده

هدف این مقاله تعیین وقایع برجسته انقلاب اسلامی در شهر تهران بزرگ، از زمان شروع انقلاب اسلامی تا سرنگونی رژیم پهلوی، و از زمان به قدرت رسیدن انقلابیون تا ایجاد و تثبیت نظام جمهوری اسلامی ایران است. برای این هدف لازم بود زمان شروع جنبش انقلاب اسلامی و تحکیم و تثبیت نظام جمهوری اسلامی ایران، انواع وقایع انقلابی از شروع جنبش انقلابی تا سرنگونی رژیم و از آن زمان تا تثبیت نظام جمهوری اسلامی، معیارهای ارزیابی اهمیت وقایع انقلابی مختلف در دو مرحله فرایند انقلاب مشخص شود. در این پژوهش پس از تعیین زمان شروع جنبش انقلاب اسلامی و تثبیت نظام جمهوری اسلامی، با تدوین دو چهارچوب مفهومی مبنای بررسی وقایع انقلابی برای هر مرحله از انقلاب مشخص شد. آنگاه با تعریف عملیاتی وقایع هر مرحله، ۱۲۴ مقوله از وقایع انقلابی (۴۹ مقوله برای مرحله اول و ۷۵ مقوله برای مرحله دوم) به دست آمد. با مشخص شدن انواع و مقوله‌های وقایع انقلابی، با استفاده از روش تحلیل محتوای مضمونی منابع و اسناد موجود، وقایع انقلابی شهر تهران بزرگ استخراج شد. از این بخش تحقیق، ۱۸۹۵ واقعه انقلابی برای مرحله اول انقلاب، و ۲۰۸۳ واقعه انقلابی برای مرحله دوم انقلاب در شهر تهران بزرگ به دست آمد. سپس با تعریف عملیاتی اهمیت وقایع انقلابی مختلف، ارزش وقایع انقلابی به‌طور کمی به دست آمد. با معادلسازی ارزش انواع وقایع انقلابی امکان مقایسه کمی وقایع حاصل شد، و در نهایت از بین آن‌ها برای هر مرحله از انقلاب اسلامی ۱۶ واقعه که بالاترین امتیاز را آورده بودند به‌عنوان وقایع برجسته انقلاب اسلامی در تهران شناسایی شدند.

مفاهیم کلیدی: انقلاب اسلامی، جمهوری اسلامی، وقایع انقلابی، سرنگونی رژیم حاکم، تثبیت رژیم انقلابی

مقدمه و طرح مسئله

انقلاب یکی از پدیده‌های شگرف اجتماعی است که در شرایط اجتماعی خاصی، یعنی شرایط انقلابی، اتفاق می‌افتد و نقطه عطفی در مسیر تحول تاریخی جامعه به‌وجود می‌آورد. به علت اهمیت پدیده انقلاب سابقه مطالعه موضوع انقلاب بسیار قدیمی است، به‌طوری که می‌توان گفت مطالعه انقلابات در جامعه‌شناسی و علوم سیاسی، تاریخی به قدمت تاریخ این علوم دارد، و بنیان‌گذاران این علوم از جمله الکسیس دو توکویل (۱۳۶۹)، کارل مارکس (۱۹۷۶ و ۱۹۷۷)، ویلفرد پارتو (باتامور، ۱۳۷۷، ۵۵-۸۲)، و ماکس وبر (۱۹۷۸: ۱۱۱۱-۱۱۴۸) به این پدیده تاریخ‌ساز اهمیت خاصی قایل شده‌اند، و هر یک به شکلی آن را مورد مطالعه قرار داده‌اند. یکی از ابعاد انقلاب که چندان مورد مطالعه قرار نگرفته، چگونگی مشخص کردن وقایع انقلابی و بررسی اهمیت آن‌ها است. برای به‌وجود آمدن شرایط انقلابی معمولاً دگرگونی‌های فراوانی در جامعه اتفاق می‌افتد، که موضوع بحث نظریه‌های وقوع انقلاب است. با شروع حرکت‌های جمعی انقلابی فرایند جنبش انقلابی آغاز می‌شود، که ممکن است در نهایت موفق به سرنگون کردن رژیم حاکم شده و انقلابیون را به قدرت برساند. در فرایند جنبش انقلابی وقایع مختلفی روی می‌دهد که حاصل عوامل متعدد سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، و فرهنگی داخلی و خارجی، و راهبردها و شیوه‌های اتخاذشده از طرف انقلابیون و رژیم حاکم است. مجموعه این وقایع است که قدم به قدم جنبش انقلابی را در جهت شکست یا موفقیت حرکت می‌دهد.

بنابراین از یک جهت این وقایع را می‌توان به دو دسته تسریع‌کننده جنبش انقلابی یا وقایع انقلابی، و بازدارنده جنبش انقلابی یا وقایع ضدانقلابی، تقسیم کرد. دسته اول وقایعی هستند که به اوج‌گیری و تقویت جنبش انقلابی کمک می‌کنند و در نهایت منجر

^۱ این تحقیق با حمایت دفتر مطالعات اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران انجام شده است.

^۲ استاد دانشگاه علامه طباطبائی. mhpanahi yahoo . com

به سرنگونی رژیم حاکم و تثبیت رژیم انقلابی می‌گردند. دسته دوم حوادثی هستند که سبب کندتر شدن روند جنبش و تثبیت رژیم انقلابی شده و آن را تضعیف می‌کنند، که ممکن است در نهایت سبب سرکوبی جنبش و یا شکست انقلاب و ادامه حیات رژیم حاکم گردند (هالیدی، ۱۳۸۵).

از طرفی فرایند انقلاب را می‌توان به دو مرحله تقسیم کرد: مرحله شروع جنبش انقلابی تا سرنگونی رژیم حاکم و به قدرت رسیدن انقلابیون، و مرحله به قدرت رسیدن انقلابیون تا استقرار و تحکیم رژیم انقلابی. در هر یک از این دو مرحله وقایع مهمی اتفاق می‌افتد که کمک مؤثری به سرنگونی رژیم حاکم و تحکیم و استقرار رژیم انقلابی می‌کند یا برعکس. وقایع انقلابی هم‌وزن نبوده و آثار یکسانی ندارند. بعضی از آن‌ها زودگذر بوده و اثر مقطعی دارند، بعضی دیگر مهمتر بوده و با وقایع قبل و بعد خود پیوند خورده و آثار عظیمی در انقلاب و حتی پس از پیروزی انقلاب به‌جامی‌گذارند.

هرچند مطالعه میزان اهمیت وقایع انقلابی کاری بس مشکل است، اما می‌توان به کمک معیارهایی آن را مورد بررسی قرار داد. هدف این تحقیق در مرحله اول شناسایی وقایعی بود که سبب تقویت و اوج‌گیری جنبش انقلاب اسلامی گشته و در نهایت منجر به سرنگونی رژیم پهلوی شده است؛ و در مرحله دوم شناسایی وقایعی بود که سبب استقرار و تثبیت نظام جمهوری اسلامی گردیده است. از آنجا که ماهیت این دو مرحله از فرایند انقلاب با هم متفاوت است، شناسایی این وقایع نیازمند تعیین دو دسته از معیارهایی است که در مرحله اول سبب تقویت جنبش انقلابی، و در مرحله دوم سبب استقرار و تثبیت رژیم انقلابی می‌شوند. از آنجا که انقلاب پدیده‌ای بین‌المللی است (کاتز، ۱۳۸۵)، وقایعی که در تقویت جنبش انقلابی و یا تحکیم رژیم انقلابی اثر می‌گذارند نیز محدود به مرزهای کشور انقلابی نمی‌باشند. مثلاً طرح موضوع حقوق بشر به وسیله کارتر رئیس جمهوری آمریکا، و یا عزیمت اجباری امام خمینی از عراق به پاریس، در فرایند جنبش انقلاب اسلامی آثار مهمی داشته‌اند، اما این وقایع در داخل ایران اتفاق نیافتادند. همچنین وقایع انقلابی داخلی نیز در شهرها و مناطق مختلف کشور اتفاق افتاده‌اند که هر کدام در فرایند جنبش انقلابی اثر کم یا زیاد گذاشته‌اند. با توجه به محدودیت‌های موجود، هدف اصلی این تحقیق مشخص کردن وقایع انقلابی برجسته انقلاب اسلامی است که در تهران رخ داد و بیشترین اثر را در فرایند جنبش انقلابی و استقرار نظام به‌جا گذاشت.

بنابراین، این تحقیق دو سؤال اصلی دارد: یکی این‌که مهمترین وقایع انقلابی که از زمان شروع جنبش انقلاب اسلامی تا سرنگون شدن رژیم پهلوی در تهران بزرگ اتفاق افتاده‌اند کدام‌اند؟ دیگر این‌که مهمترین وقایع انقلابی که از زمان به قدرت رسیدن انقلابیون تا استقرار و تحکیم نظام جمهوری اسلامی در تهران بزرگ اتفاق افتاده‌اند کدام‌اند؟ برای پاسخ‌گویی به دو سؤال اصلی فوق باید مسائل زیر را بررسی و مشخص کرد: ۱) فرایند انقلاب اسلامی از چه زمانی شروع و نظام جمهوری اسلامی در چه زمانی تحکیم و تثبیت شده است؟ ۲) وقایع انقلابی چه وقایعی هستند و از چه تنوعی برخوردارند؟ ۳) چه شاخص‌هایی تعیین‌کننده اهمیت وقایع منجر به سرنگونی یک رژیم، یا وقایع مربوط به فرایند جنبش انقلابی، می‌باشد؟ ۴) چه شاخص‌هایی تعیین‌کننده اهمیت وقایع منجر به تحکیم و استقرار یک رژیم انقلابی می‌باشد؟

اهمیت مشخص کردن وقایع انقلابی برجسته اولاً بستگی به اهمیت پدیده انقلاب به‌طور عام، و ثانیاً بستگی به اهمیت انقلاب اسلامی به‌طور خاص دارد. اهمیت پدیده انقلاب به‌طور عام بستگی به آثار عظیمی دارد که در یک جامعه ایجاد می‌کند و نقطه عطفی در تاریخ آن کشور به‌شمار می‌رود. بنابراین مطالعه انقلاب برای شناخت تحولات تاریخ بشری، و تاریخ کشوری که چنین پدیده‌ای در آن روی داده است، از اولویت بالایی برخوردار است. علاوه بر اهمیت عام مطالعه انقلاب‌ها، انقلاب اسلامی بیانگر تداوم یا احیاء نقش مذهب در زمینه ایجاد حرکت‌های اجتماعی و سیاسی نیرومند و اثرگذار به‌ویژه در شرایطی بود که ظاهراً با تردید در ایدئولوژی‌های انقلابی سوسیالیستی، دنیا با خلاء ایدئولوژی انقلابی و پایان یافتن مبارزات بر علیه نظام سلطه سرمایه‌داری جهانی مواجه می‌شد. انقلاب اسلامی امید به ظهور مجدد معنویت و نقش‌آفرینی آن در جهان مدرن را زنده کرد و در این میان فوکو (۱۳۷۷) انقلاب اسلامی را «روح جهان بی‌روح» و اولین انقلاب پسا‌مدرن نامید. علاوه بر محل وقوع، انقلاب‌ها در منطقه وقوع خود، و حتی در ساختار بین‌المللی تأثیر گذارند (بریتون، ۱۳۷۰: ۲۲۵-۲۲۷) و تأثیر انقلاب اسلامی در این مورد با تعبیری همچون شگفت و پیچیده توصیف شده است (اسپوزیتو، ۱۳۸۲: ۱۵). انقلاب اسلامی همچنین به‌عنوان فرصتی برای رهایی از وضعیت گسست تاریخی، و فقدان هویت مستقل در برابر سلطه غرب، توصیف شده است (رجایی، ۱۳۸۶: ۲۸).

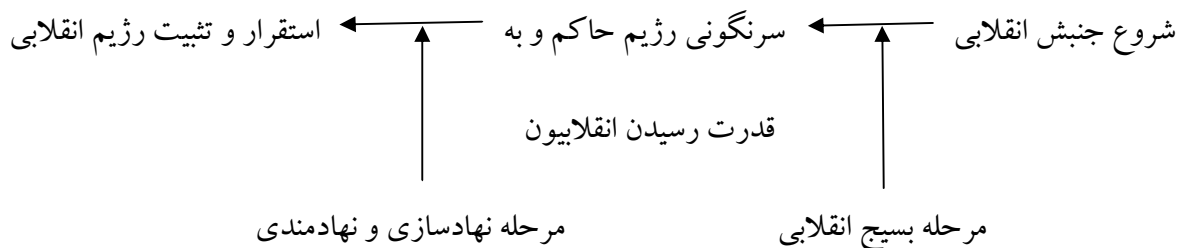
با توجه به اهمیت انقلاب اسلامی، ابعاد مختلف این پدیده توسط پژوهشگران داخلی و خارجی مورد مطالعه قرار گرفته است

(برای آشنایی با فهرست بخشی از کارهای انجام شده نگاه کنید به: امام خمینی و انقلاب اسلامی، ۱۳۷۸؛ مدیر شانه‌چی، ۱۳۷۹؛ امیری، ۱۳۷۸). این مطالعه با رویکردی متفاوت جدید، یعنی شناخت وقایع انقلابی و اهمیت آن‌ها، به ما کمک می‌کند تا عوامل مختلفی را که سبب قدرت و ضعف جنبش‌های انقلابی و همچنین پایداری و بی‌ثباتی رژیم‌های سیاسی می‌شوند بشناسیم و دلالت‌های این دستاورد شناختی برای افزایش میزان اثرگذاری انسان در فرایندهای سیاسی را ارزیابی کنیم.

مبانی نظری و چارچوب مفهومی تحقیق

انقلاب یک حرکت جمعی توده‌ای فراقانونی است که منجر به سرنگونی رژیم حاکم و دگرگونی اساسی و سریع خاستگاه اجتماعی (طبقاتی) نخبگان سیاسی حاکم می‌شود (پناهی، ۱۳۸۹: ۳۷). این تعریف حاوی ترکیبی از دو متغیر پیامدی (سرنگونی رژیم حاکم، تغییر اساسی و سریع خاستگاه اجتماعی نخبگان سیاسی) و سه متغیر فرایندی (حرکت جمعی، جنبش توده‌ای، و فراقانونی بودن جنبش) می‌باشد. به نظر می‌رسد این تعریف، تعریف نسبتاً جامع و مانعی از انقلاب باشد، که مبنای کار ما در این تحقیق بوده، و دو مقطع مورد بررسی ما را به خوبی از هم تفکیک می‌کند، دو مقطعی که وقایع انقلابی مختلف در آن‌ها روی می‌دهد. وقایع انقلابی نیز بنابر تعریف ما رویدادهایی هستند که در دو مرحله از فرایند انقلاب اتفاق می‌افتند، و به‌طور محسوسی به سرنگونی رژیم حاکم و یا به استقرار و تثبیت رژیم انقلابی کمک می‌کنند. به عبارت دیگر، این رویدادها به‌طور محسوسی سبب تقویت جنبش انقلابی و یا تضعیف رژیم حاکم و ضدانقلاب و مخالفان می‌شوند. براساس این تحقیق (پناهی، ۱۳۹۰)، مرحله اول انقلاب اسلامی از اولین حرکت جمعی انقلابی بر علیه رژیم شاه متعاقب برگزاری مراسم چهلم حجت‌الاسلام مصطفی خمینی در مسجد اعظم قم در ۱۱/۹/۵۶ شروع و با سرنگونی رژیم پهلوی در ۲۲ بهمن ۱۳۵۷ پایان می‌یابد. مرحله دوم انقلاب از ۲۳ بهمن ۱۳۵۷ تا ۲۱ مهرماه ۱۳۶۰ می‌باشد که در آن همه نهادهای جمهوری اسلامی برپا شده و یگانگی سیاسی در کشور حاکم می‌شود. بنابراین ما باید وقایع مهم دو مرحله از انقلاب را در این فاصله زمانی جستجو کنیم و اهمیت آن‌ها را براساس معیارهایی ارزیابی کنیم.

انقلاب معمولاً مراحل زیر را طی می‌کند: ابتدا جامعه در وضعیت عادی است. سپس دگرگونی‌هایی در جامعه رخ می‌دهد که وضعیت عادی را به وضعیت خاصی می‌تواند موفق به سرنگون کردن رژیم حاکم شده و انقلابیون را به قدرت برساند. پس از به قدرت رسیدن انقلابیون، انقلاب وارد مرحله پس از سرنگونی شده و به سوی عادی شدن مجدد جامعه حرکت می‌کند، و در نهایت با عادی شدن مجدد وضعیت جامعه، انقلاب به پایان می‌رسد (بریتون، ۱۳۷۰). نظریه‌های انقلاب در هر یک از این مراحل سعی می‌کنند علل وقوع و پیشرفت انقلاب را از یک مرحله به مرحله دیگر، و مسائلی را که در هر مرحله وجود دارد مطرح و تبیین کنند. نمودار زیر مراحل بررسی و کار این پژوهش را نشان می‌دهد:

نمودار شماره ۱: مراحل مورد بررسی انقلاب در این پژوهش

تمرکز ما در این تحقیق بر دو مرحله است: مرحله بسیج انقلابی، که در آن وقایع انقلابی بزرگ و کوچک منجر به سرنگونی رژیم حاکم و به قدرت رسیدن انقلابیون می‌شود، و مرحله نهادسازی و نهادمندی که از سرنگونی رژیم حاکم شروع می‌شود و تا استقرار و تثبیت رژیم انقلابی ادامه می‌یابد. برای تدوین چارچوب مفهومی مربوط به هر یک از این دو مرحله، لازم بود مروری

کلی بر نظریه‌های فرایند جنبش انقلابی و پیامدهای نزدیک انقلاب یا نهادسازی و نهادمندی انقلاب داشته باشیم، و وقایع مهم انقلابی را از آن‌ها استخراج کنیم تا به کمک آن‌ها چارچوب مفهومی مربوط را بسازیم.

در این پژوهش، چارچوب مفهومی مربوط به مرحله اول انقلاب، یعنی از شروع جنبش انقلابی تا سرنگونی رژیم پهلوی، با بهره‌گیری از مفاهیم، مغیرها و گزاره‌های مربوط به فرایند بسیج انقلابی و عوامل تقویت‌کننده جنبش و تضعیف‌کننده رژیم حاکم و نهادهای آن در نظریه‌های بسیج منابع ابرشال³ (۱۹۷۳)، فریمن⁴ (۱۹۷۹)، چارلز تیلی⁵ (۱۹۷۸ و ۱۳۸۵)، نظریه انقلابات جهان

سومی جان فورن⁶ (۱۹۹۷ و ۱۳۸۴)، نظریه کارکردگرایانه انقلاب چالمرز جانسون (۱۳۶۳)، نظریه ارزش افزوده نیل اسملسر (۱۳۸۰)، نظریه روانشناختی انقلاب (نظریه محرومیت نسبی) تدگر (۱۳۷۷)، نظریه‌های انقلاب جامعه توده‌وار کورن هاووزر (کوهن، ۱۳۶۹)، و هانا آرت (۱۳۷۷)، نظریه‌های نقش رهبری در انقلابات از وبر (۱۹۷۸: ۱۱۱۱-۱۵۷)، لاکمن (۱۳۸۴)، و مری کینگ (۱۳۸۵) تدوین شده است (جدول شماره ۱).

جدول ۱: نظریه‌ها، مفاهیم، و روابط استفاده‌شده برای تدوین چارچوب‌های مفهومی اول

نامنظریه	نظریه‌پرداز	مفاهیم مورد استفاده	نمونه‌ای از روابط، فرضیه‌ها و گزاره‌ها
بسیجمنابع	ابرشال	جنبشی اعتراضی، سازمان‌دهی، رهبری، ساخت سنتی و مدرن، رهبری درون - گروهی، ایدئولوژی انقلابی	هرچه تعداد سازمان‌ها بیشتر، بسیج‌مخالفان آسانتر؛ هرچه روابط رودررو قوی‌تر، بسیج جمعی راحت‌تر؛ هرچه جامعه دیندارتر، تکیه بر احساس‌ستمدیدگی بیشتر؛ ریشه ایدئولوژی انقلابی در باورها و ارزش‌های اجتماعی است.
بسیجمنابع	تیلی	کشمکش سیاسی، فرایند انقلابی، شرایط انقلابی، پیامدهای انقلابی، سازمان‌دهی، چندگانگی حاکمیت، جامعه‌سیاسی، هیأت حاکمه، منافع‌مشترک،	گروه‌های اجتماعی جایگاه و منافع‌مشترک دارند؛ محدودیت منابع سبب رقابت بین گروه‌ها است؛ رقابت گروه‌ها برای دسترسی به حکومت است؛ ائتلافی از

³ ynohtnA .

⁴ oJ .

⁵ selrahC .

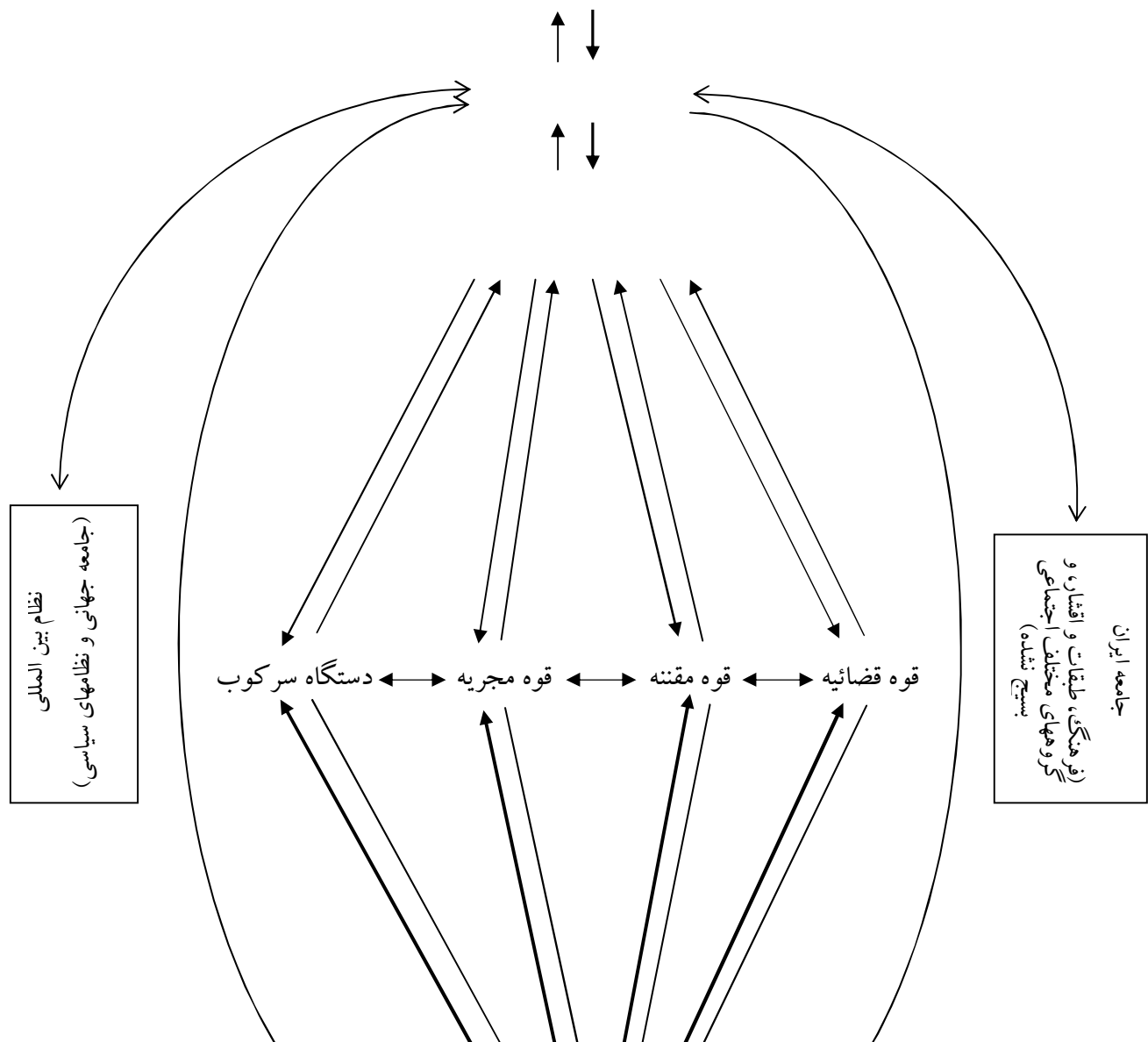
⁶ nhoJ .

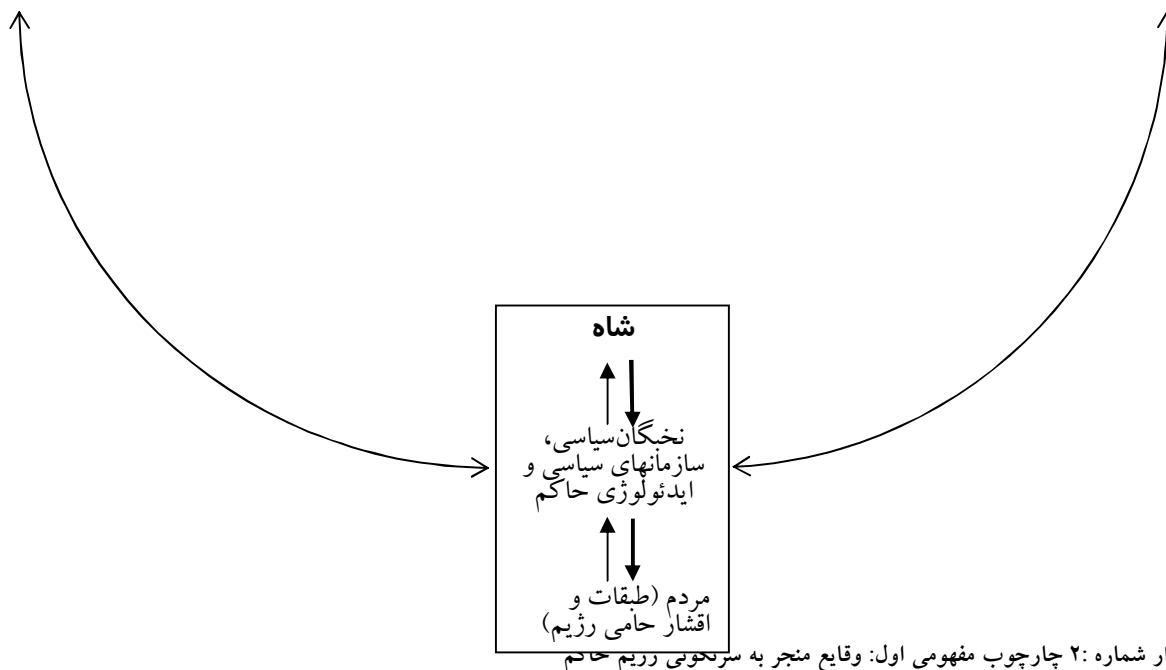
<p>گروه‌ها برای به دست گرفتن کنش جمعی، گروه‌مدعی، گروه معارض، گروه عضو، رقابت بین گروه‌ها، ائتلاف گروه‌ها، ائتلاف حداقلی است؛ همیشه تعدادی از گروه‌ها در مدلی جامع سیاسی، مدلبسیج سیاسی، بسیج تدافعی، بسیج تهاجمی، قدرت گروه‌های سیاسی با قدرت بسیج آنان مشخص می‌شود؛ وجود منافع مشترک و ارتباطین بخشی از اعضای گروه برای شکل‌گیری سازمان ضروری است؛ هر گروه سیاسی همزمان دست به بسیج و ضد بسیج می‌زند؛ کم و کیف سازمان مشخص کننده توان بسیج سازمان است؛ گروه‌ها به انواع کنش جمعی دست می‌زنند؛ در شرایط انقلابی دوگانگی حاکمیت وجود دارد؛ گروه‌ها از ابزار سرکوب و خشونت و تساهل بر علیه هم استفاده می‌کنند.</p>	<p>کنش جمعی، گروه‌مدعی، گروه معارض، گروه عضو، رقابت بین گروه‌ها، ائتلاف گروه‌ها، بسیج و ضدبسیج، مدلی جامع سیاسی، مدلبسیج سیاسی، بسیج تدافعی، بسیج تهاجمی، قدرت گروه‌های سیاسی با قدرت بسیج آنان مشخص می‌شود؛ وجود منافع مشترک و ارتباطین بخشی از اعضای گروه برای شکل‌گیری سازمان ضروری است؛ هر گروه سیاسی همزمان دست به بسیج و ضد بسیج می‌زند؛ کم و کیف سازمان مشخص کننده توان بسیج سازمان است؛ گروه‌ها به انواع کنش جمعی دست می‌زنند؛ در شرایط انقلابی دوگانگی حاکمیت وجود دارد؛ گروه‌ها از ابزار سرکوب و خشونت و تساهل بر علیه هم استفاده می‌کنند.</p>		
<p>انقلابات جهان سوم نتیجه توسعه وابسته، توسعه وابسته است؛ با توسعه امکان شکل‌گیری دولت سرکوبگر متکی به شخص وجود دارد؛ برای انقلاب شکل‌گیری فرهنگ سیاسی مقاومت ضروری است؛ رکود اقتصادی زمینه را برای وقوع انقلاب فراهم می‌کند؛ با وجود فرهنگ</p>	<p>توسعه وابسته، توسعه وابسته و انحصارگرا و شخصی، فرهنگ سیاسی مقاومت، بحران انقلابی، رکورد اقتصادی، رابطه با نظام جهانی، باز بودن نظام جهانی، اتحاد طبقاتی، خیزش انقلابی</p>	<p>فورن</p>	<p>انقلابات جهان سوم</p>

<p>سیاسی مقاومت، اگر شرایط باز بودن نظام جهانی وقاعی شود، امکان خیزش انقلابی وجود دارد.</p>			
<p>هرچه محرومیت نسبی انواع محرومیت نسبی، شدیدتر و گسترده تر، توزیع محرومیت نسبی، نارضایتی مردم بیشتر، گستره محرومیت نسبی، واحتمال پیوستن مردم به خشونت جمعی، خشونت جنبش بیشتر است، و حجم سیاسی، انواع خشونتی خشونت سیاسی بیشتر است؛ سیاسی، حجم خشونت در انواع مختلف سیاسی، مشروعیت نظام سیاسی، آشوب، توطئه، جنگ درون انتظارات ارزشی، توانایی های کشوری ظاهر می شود؛ حجم ارزشی، نارضایتی، نارضایتی خشونت سیاسی بر حسب سیاسی، وضعیت قوای قهریه دامن، شدت و مدت رژیم و مخالفان، وضعیت حمایت های نهادی رژیم و مخالفان، توده ها و نخبگان مخالف.</p> <p>سیاسی بیشتر است؛ توجیهات هنجاری وفایده گرا در کم و کیف خشونت مؤثر است؛ وضعیت قوای قهریه رژیم و مخالفان بر نوع و حجم خشونت اثر دارد؛ برای یک جنبش توده ای وسیع محرومیت نسبی توده ها و نخبگان ضروری است.</p>	<p>محرومیت نسبی، انواع محرومیت نسبی، توزیع محرومیت نسبی، گستره محرومیت نسبی، خشونت جمعی، خشونت سیاسی، انواع خشونتی سیاسی، حجم خشونت سیاسی، مشروعیت نظام سیاسی، انتظارات ارزشی، توانایی های نارضایتی، نارضایتی خشونت سیاسی، وضعیت قوای قهریه رژیم و مخالفان، وضعیت حمایت های نهادی رژیم و مخالفان، توده ها و نخبگان مخالف.</p>	<p>گر</p>	<p>محرومیت نسبی</p>
<p>کاریزما نیرویی انقلابی است؛ رهبران کاریزماتیک عمل دگرگونی انقلابی اند؛ رهبران کاریزماتیک ویژگی های خارق العاده ای دارند؛ رهبر کاریزماتیک به کمک ایدئولوژی نگرش و اعتقاد پیروان را تغییر می دهد؛</p>	<p>رهبران کاریزماتیک (فره مند)، ویژگی خارق العاده، تغییر نگرش و اعتقاد افراد از درون، رابطه عاطفی پیروان با رهبر، پیروی بی چون و چرا از رهبر، جنبش کاریزمایی، ایدئولوژی انقلابی، عادی</p>	<p>ویر</p>	<p>رهبران کاریزماتیک</p>

پیروان رهبرانکارزماتیک با عشق و علاقه مطیع رهبرمی‌باشند؛ اقتدار رهبر کارزماتیک فراتراز سنت و عقلانیت است؛ رهبر کاریزما و پیروان او رژیم حاکم را سرنگونمی‌کنند؛ پس از به قدرت رسیدن، رهبری کارزماتیک فرایند عادی‌سازی و جایگزینی رهبر اتفاق می‌افتد.	شدن کاریزما		
---	-------------	--	--

در فرایند جنبش انقلابی وقایعی رخ می‌دهد که سبب توسعه و تقویت جنبش و تضعیف رژیم حاکم گردیده و در نهایت وقتی قدرت جنبش از قدرت رژیم افزونتر گشت رژیم حاکم سرنگون گشته و انقلابیون به قدرت می‌رسند. در این قسمت با تلفیق نظریه‌های بسیج انقلابی و سایر نظریه‌های

انقلاب که در بالا آمد، و با در نظر گرفتن ویژگی‌های کلی رژیم اقتدارگرای فردی پهلوی و ویژگی‌های کلی جنبش انقلاب اسلامی، چارچوب مفهومی مرحله اول تحقیق را تدوین نمودیم، که در نمودار شماره ۲ دیده می‌شود.

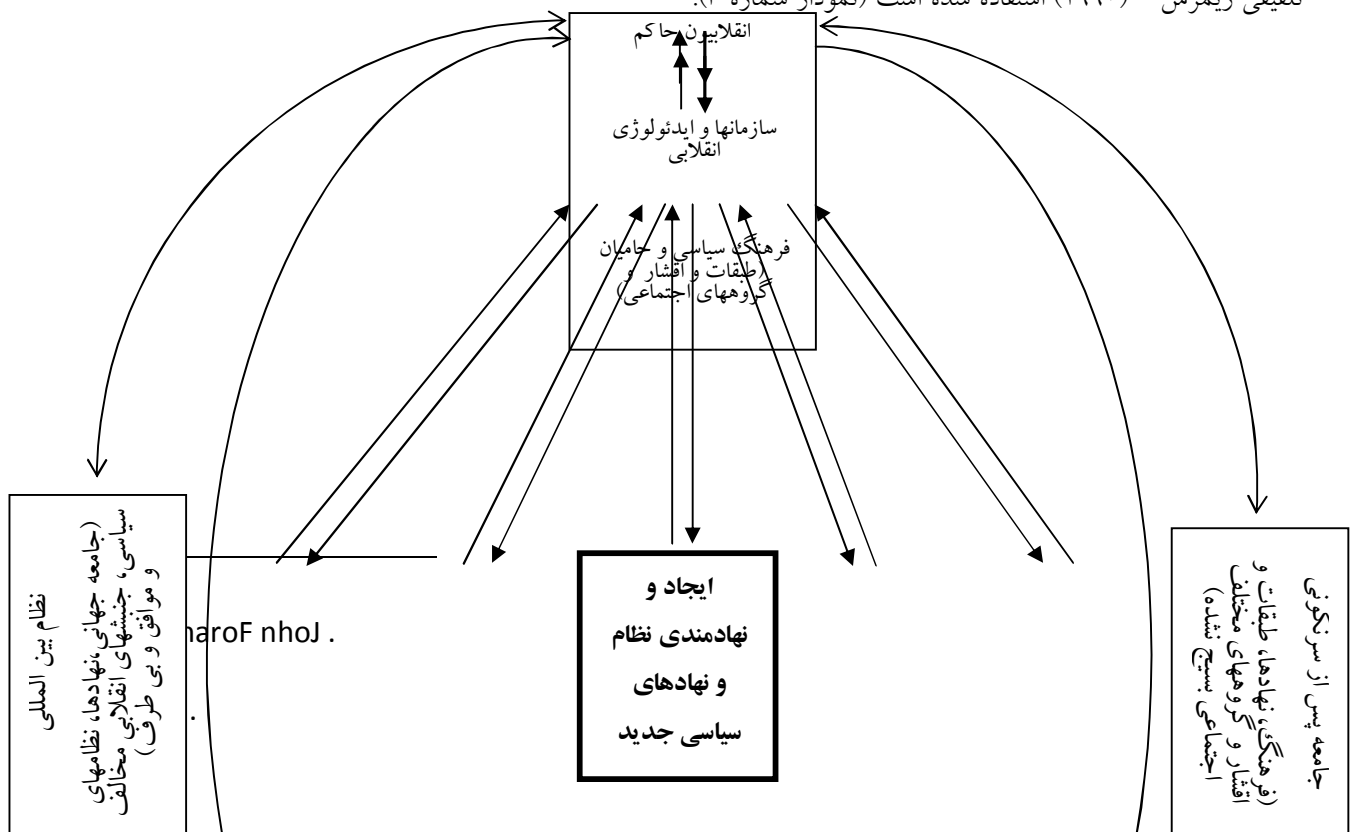
این چارچوب مفهومی حاوی اجزای مهم رژیم پهلوی و چالشگران جنبش انقلاب اسلامی می‌باشد. همچنین حاوی رابطه رژیم حاکم و چالشگران انقلابی با جامعه ایران فرهنگ جامعه، طبقات و اقشار بسیج‌نشده و سازمان‌های مختلفی که در وضعیت بی‌طرفی می‌باشند و جامعه جهانی و نظام‌های سیاسی آن از طرف دیگر است. موضوع چالش، دستگاه سرکوب رژیم، شامل قوای نظامی و انتظامی و امنیتی، که تکیه‌گاه اصلی شاه بود، و قوای مجریه، مقننه و قضائیه است، که هر یک از دو طرف خواهان کنترل بر آن‌هاست. در این چارچوب مفهومی، روابط بین اجزای مدل برابر و ثابت نمی‌باشد، بلکه با توجه به دگرگونی‌های پرشتاب جنبش، پویا و در حال دگرگونی می‌باشد. مدل حالت کلی و انتزاعی روابط دوجانبه تأثیر و تأثر بین اجزای درگیر در فرایند جنبش انقلابی را نشان می‌دهد. در این مدل جهت فلش‌ها نشان‌دهنده روابط علی و وجودی نمی‌باشد، و فقط رابطه اثرگذاری در رفتار عوامل درگیر را نشان می‌دهد. بدین معنی که در درون جنبش انقلابی رهبری اثرگذارترین نقش است و در عین حال از انقلابیون و مردم اثر می‌پذیرد (وبر، ۱۹۷۸ و ۱۳۸۵). همچنین است رابطه شاه با نخبگان حاکم و مردم؛ شاه که در نظام اقتدارگرای فردی تعیین‌کننده‌ترین فرد در درون رژیم است، از زیرمجموعه خود نیز تا حدی اثر می‌پذیرد. در عین حال کم و کیف این روابط بین رهبری و جنبش و بین شاه و رژیم در فرایند انقلاب در حال دگرگونی بوده است. بر مبنای این مدل، شاه بر رژیم، که شامل نخبگان سیاسی حاکم، سازمان‌های سیاسی، ایدئولوژی حاکم، و قوای نظامی و قوای سه‌گانه کشور می‌باشد، فرمان می‌راند، و مستقیماً حکومت می‌کند، به طوری که بدون فرماندهی و حاکمیت او رژیم فرومی‌پاشد. به عبارت دیگر، هرگونه تضعیف شاه منجر به تضعیف رژیم به طور کلی می‌گردد، چرا که نظام حاکم قائم به فرد است، و روابط بین شاه و زیرمجموعه او روابط پاتریمونیکال، و نه روابط نهادمند غیرشخصی، است (فوران، ۱۳۸۴ و ۱۹۹۷).

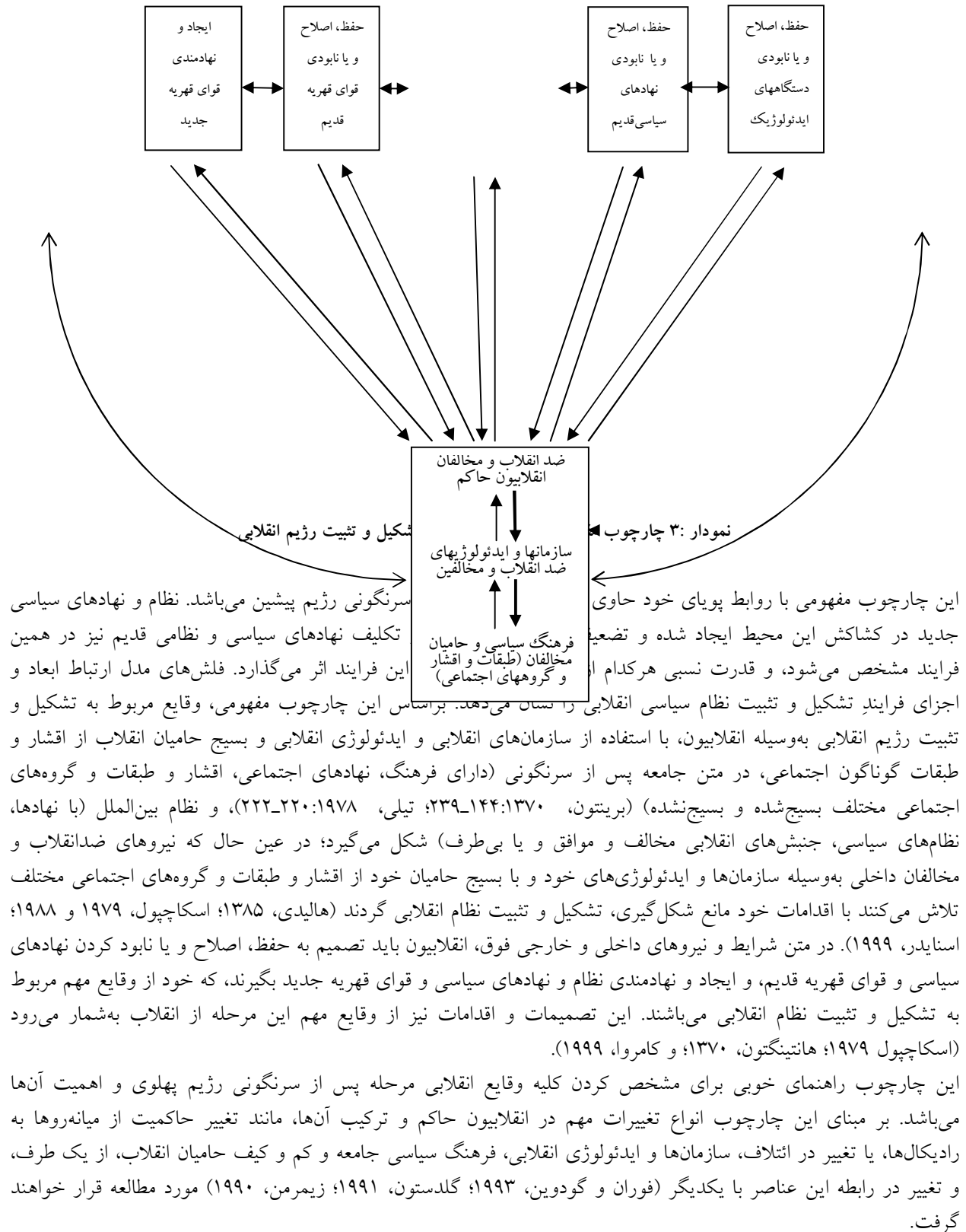
از طرف دیگر انقلابیون، با رشد جنبش و با کاهش تعدد رهبری، به شدت از شخصیت کاریزماتیک امام متأثر بوده و به او تکیه می‌کنند. هر عاملی که سبب تقویت موقعیت و نقش رهبر شود، و هرچه رابطه رهبر با انقلابیون و جنبش نزدیکتر گردد، سبب تقویت جنبش می‌گردد (وبر، ۱۳۸۵). بعد دیگر پویایی روابط در این است که شاه و رژیم و حامیان، انقلابیون و جنبش انقلابی هردو روی همان دستگاه‌های دولتی، اعم از دستگاه سرکوب و قوای سه‌گانه، و منابع موجود در جامعه کار می‌کنند، و هدف هردو در جهت تقویت اعمال قدرت و کنترل خود بر دستگاه‌های دولتی و مردم، و هم بر جذب حمایت جامعه جهانی است. رابطه دو

طرف رابطه حاصل جمع صفر است، بدین معنی که هر تقویت قدرت و نفوذ برای جنبش انقلابی تضعیف رژیم، و هر افزایش نفوذ و قدرت برای رژیم تضعیف جنبش تلقی می‌شود. هدف انقلابیون، با علم به این که رژیم متکی به شخص شاه بود، بیش از هر چیز تضعیف نقش شاه و گسستن رابطه او از نخبگان حاکم، دستگاه سرکوب و سایر دستگاه‌های دولتی است. انقلابیون در وهله اول به بی طرف کردن دستگاه‌های دولتی و در وهله دوم به جذب آن‌ها به جنبش می‌اندیشند. بدین ترتیب، در عین این که هردو طرف در بسیج منابع برای خود تلاش دارند، سعی در ضد بسیج طرف مقابل نیز می‌کنند (ابرشال، ۱۹۷۳ و تیلی ۱۹۷۸).

کلیه وقایع انقلابی در این فرایند پیچیده چندبعدی اتفاق می‌افتد و اهمیت آن‌ها نیز در همین چارچوب قابل بررسی خواهد بود. یعنی اصلی‌ترین و مهمترین وقایع انقلابی آن‌هایی خواهند بود که سبب تقویت رهبری جنبش (از طریق حرکت از تعدد رهبری به تمرکز رهبری، تقویت رابطه رهبر با انقلابیون و مردم، تقویت مقبولیت رهبری در بین دستگاه‌های دولتی) و از طرف دیگر سبب تضعیف شاه (از طریق سلب مشروعیت، گسستن دستگاه سرکوب قوا و دستگاه‌های دولتی از وفاداری به شاه، و تضعیف حمایت‌های خارجی مخصوصاً حمایت آمریکا از شاه) می‌گردند. اهمیت بقیه وقایع انقلابی در این میان و براساس میزان اثرگذاری بر این موارد سنجیده می‌شوند. هرچه رهبری و ایدئولوژی انقلابی در بین مردم و سازمان‌های انقلابی مقبول‌تر گردد، شرایط جنبش انقلابی برای غلبه بر رژیم مساعدتر می‌گردد (گر، ۱۳۷۷: فصل ۱۰). در مقابل هرچه مشروعیت نظام سلطنتی و شاه کاهش می‌یابد، رژیم تضعیف شده و در شرف فروپاشی قرار می‌گیرد. بنابراین، در این دو حوزه وقایع اصلی و مهم انقلاب آن‌هایی خواهند بود که نقش مؤثرتری در فرایند تقویت رهبری و ایدئولوژی انقلابی و از سوی دیگر تضعیف شاه و رژیم ایفا می‌کنند. در مصاف نهایی زمانی که قوای جنبش فراتر از قوای رژیم گشته و پایگاه مردمی، دولتی و خارجی شاه و رژیم سلطنتی در مجموع کمتر از جنبش انقلابی گردد زمان سقوط رژیم فرارسیده است (جانسون، ۱۳۶۳).

چارچوب مفهومی دوم: تعیین وقایع انقلابی منجر به تشکیل و تثبیت رژیم انقلابی برای تدوین چارچوب مفهومی دوم، علاوه بر نظریه‌های قبلی از تلفیق نظریه‌ها و مفاهیم مربوط به پیامدهای انقلاب شامل نظریه مراحل تحول انقلابات کرین بریتون (۱۳۷۰)، نظریه نوسازی و نهادمندی هانتینگتون (۱۳۷۰)، نظریه ساختارگرایی تدا اسکاچپول^۷ (۱۹۷۹)، نظریه‌های جان فورن و گودوین^۸ (۱۹۹۳)، اسنایدر^۹ (۱۹۹۹)، کامروا^{۱۰} (۱۹۹۹)، گلدستون^{۱۱} (۱۹۹۱)، و نظریه تلفیقی زیرمن^{۱۲} (۱۹۹۰) استفاده شده است (نمودار شماره ۳).

روش تحقیق

این پژوهش برای پاسخ‌گویی به سؤالات خود روش اسنادی با استفاده از تحلیل محتوای مضمونی را مورد استفاده قرار می‌دهد.

چنان‌که چارچوب مفهومی اول نشان می‌دهد، برای وقایع انقلابی منجر به سرنگونی رژیم پهلوی سه دسته واقعه وجود دارند که عبارتند از: وقایع مربوط به تقویت انقلابیون، وقایع مربوط به تضعیف رژیم حاکم، و وقایع مربوط به قوای سیاسی و نظامی رژیم حاکم. از تعریف عملیاتی این سه دسته واقعه مجموعاً ۴۹ مقوله از وقایع انقلابی به‌دست آمد. نمونه‌ای از وقایع مربوط به تقویت انقلابیون عبارتند از: ۱) تقویت و تثبیت رهبری و کاهش تعدد رهبری، ۲) تقویت انقلابیون میانی و وحدت بین آنها، ۳) ایجاد و تقویت سازمان‌های انقلابی مخالف رژیم پهلوی ۴) تکوین و تقویت ایدئولوژی انقلابی و میزان پذیرش آن در بین مردم و انقلابیون و سازمان‌های انقلابی، ۵) انواع کنش جمعی (شامل اعتصاب، تحصن، راهپیمایی و...)، تقویت و توسعه بسیج مردمی و مشارکت اقشار و طبقات مختلف مردم در آن، ۶) تقویت رابطه رهبری با انقلابیون میانی ۷) تقویت رابطه بین رهبری و سازمان‌های انقلابی، برای جمع‌آوری داده‌های اولیه مربوط به این مقوله‌ها از تحلیل محتوای مضمونی متون استفاده شد. بدین ترتیب که با مطالعه دقیق منابع تعیین‌شده، براساس تعاریف مشخص‌شده و آموزش‌های داده‌شده، وقایع مربوط شناسایی شده و مضامین اطلاعات مربوط در فرم تهیه‌شده وارد شد.

سه منبع اصلی مورد استفاده برای این مرحله شامل ۱۰ جلد روزنامه انقلاب اسلامی (۱۳۷۷) و ۲ جلد کتاب تاریخ ایران و انقلاب اسلامی (کرباسچی، ۱۳۷۲)، و تقویم تاریخ انقلاب اسلامی ایران (۱۳۶۹) بود. علت استفاده همزمان از این سه منبع این بود که فهرست کاملی از کلیه وقایع انقلابی مربوط به شروع جنبش تا سرنگونی رژیم پهلوی به دست آید. براساس داده‌های ثبت‌شده در فرم مربوط، و با توجه به معیارهای اولیه مشخص‌شده، مانند نوع واقعه، تعداد مشارکت‌کنندگان، قشر یا اقشار مشارکت‌کنند، تعداد کشته و زخمی و دستگیری، تعدادی از این وقایع که مهمتر بودند مشخص شدند. در مرحله بعدی برای ارزیابی دقیق‌تر اهمیت وقایع مهمتر، داده‌های بیشتری درباره آنها با استفاده از روش اسنادی از سایر منابع و اسناد موجود، شامل روزنامه‌ها، روزنامه‌ها، کتاب‌ها، خاطره‌های چاپ‌شده جمع‌آوری شد. از آن‌جا که برای محاسبه اهمیت هر واقعه پیامدهای مستقیم آن نیز مهم است، در صورت وجود چنین پیامدهایی، آن‌ها نیز مشخص و ارزش آن‌ها به ارزش واقعه افزوده شد تا ارزش نهایی وقایع مورد بررسی به‌دست آید.

برای قابل مقایسه کردن داده‌های مربوط به اهمیت این وقایع، داده‌های به‌دست‌آمده از این مرحله کمی شدند. برای سنجش اهمیت هر واقعه انقلابی تقویت‌کننده جنبش، در صورتی که واقعه کنش جمعی انقلابی باشند، ارزش شاخص کمی آن به شکل زیر محاسبه شد: حجم مشارکت‌کنندگان در انواع کنش جمعی (مانند تظاهرات، راهپیمایی، تحصن، و...) را بر مبنای هزار نفر به‌دست آوردیم؛ مدت دوام کنش جمعی را به ساعت مشخص کردیم؛ و برای محاسبه شدت واقعه از میزان خشونت اعمال‌شده در واقعه بهره گرفتیم، بدین ترتیب که برای هر کشته ۱۰، برای هر زخمی ۳، برای هر دستگیری ۱، و برای هر تخریب براساس حجم آن ۱ تا ۳ واحد منظور کردیم. برای محاسبه شاخص اهمیت هر واقعه حجم مشارکت‌کنندگان (به هزار نفر) ضرب در مدت طول واقعه (به ساعت) شده و با ارزش شدت آن جمع شد، تا عددی قابل مقایسه برای اهمیت این نوع وقایع به دست آید. برای وقایع غیر کنش جمعی از سایر شیوه‌های کمی کردن، مانند حجم مطالب مربوط در روزنامه‌ها، استفاده شد. بدین ترتیب ارزش کمی هر واقعه به دست آمد. اما از آن‌جا که شیوه‌های کمی کردن وقایع یکسان نبود، آن‌ها را بر مبنای سقف ۱۰۰۰ معادل‌سازی کردیم تا همه وقایع با هم قابل مقایسه شوند.

روش به‌کاررفته در بررسی وقایع مربوط به مرحله تثبیت جمهوری اسلامی مشابه روش فوق است. در این‌جا نیز براساس چارچوب مفهومی مربوطه سه دسته از وقایع انقلابی شامل وقایع مربوط به تقویت و تثبیت انقلابیون، وقایع مربوط به تضعیف ضدانقلاب و مخالفان، و وقایع مربوط به ایجاد و نهادمندی نهادهای سیاسی و نظامی جدید مشخص شدند. از تعریف عملیاتی آن‌ها ۷۶ مقوله به‌دست آمد، که باید با تحلیل محتوای مضمونی منابع تعیین‌شده، مصادیق آن‌ها مشخص می‌شد. اما برای این مرحله کتب مناسبی که حاوی رویدادهای انقلاب اسلامی پس از سرنگونی رژیم باشد وجود نداشت. به‌ناچار مقوله‌های مشخص‌شده به روزنامه‌های کیهان و اطلاعات چاپ‌شده از ۲۳ بهمن ۱۳۵۷ تا ۲۱ مهرماه ۱۳۶۰ (حدود ۸۰۰ شماره از هر روزنامه و در مجموع ۱۶۰۰ شماره)، عرضه شد و از تحلیل مضمونی آن‌ها مضامین مربوط به این مقوله‌ها دریافت و در فرم مربوط وارد شد. علت انتخاب دو روزنامه مزبور این بود که اولاً هر دو آن‌ها در کل این مدت منتشر شده و ثانیاً با حساسیت لازم اخبار مربوط به وقایع انقلاب را درج کرده‌اند، و ثالثاً اگر احیاناً واقعه‌ای را یکی ثبت نکرده باشد، یا در یکی اطلاعات کافی از واقعه‌ای

داده نشده باشد، با روزنامه دیگر تکمیل شود. در این قسمت نیز پس از مشخص شدن کلیه وقایع، تعدادی از آن‌ها که مهمتر بودند تعیین شده و در مرحله بعد به تعریف شاخص اهمیت آن‌ها پرداختیم. برای این کار سنجه‌های لازم جهت تعیین اهمیت کمی وقایع هر دسته از این نوع وقایع ساخته شد و داده‌های لازم از طریق بررسی اسناد موجود به دست آمد. پس از به دست آمدن ارزش کمی هر واقعه، از آن‌جا که شیوه‌های کمی کردن متفاوت بود، همانند قسمت قبلی آن‌ها را معادل‌سازی کردیم تا با هم قابل مقایسه باشند، سپس بر مبنای ۱۰۰۰ ارزش آن‌ها را به دست آوردیم تا اهمیت آن‌ها با وقایع مرحله اول انقلاب قابل مقایسه گردند.

پایایی و روایی تحقیق

با تعریف عملیاتی مفاهیم مربوط به مرحله اول و دوم فرایند انقلاب جمعاً ۱۲۴ مقوله، شناسایی و در فرم‌های تهیه شده ثبت شدند. برای تقویت پایایی و روایی شناسایی و ثبت وقایع انقلابی اقدامات زیر انجام گرفت: (۱) روشن و شفاف‌سازی تعاریف عملیاتی مفاهیم و مقوله‌ها. (۲) استفاده از دانشجویان کارشناسی ارشد آشنا با موضوع و مفاهیم مربوط به این پژوهش برای تحلیل محتوای مضمونی متون. (۳) اقدامات لازم جهت آموزش، آزمون، و هماهنگ‌سازی گروه تحقیق در کلیه مراحل جمع‌آوری داده‌ها. روایی سنجش اهمیت وقایع انقلابی، با کمی کردن ابزار سنجش اهمیت وقایع و استفاده از روایی صوری حاصل شد. برای این کار سنجه‌های مختلف برای ارزشیابی اهمیت وقایع مختلف ساخته و آزمایش شدند تا در نهایت بتوان به معیارهای سنجش مناسب رسید. با توجه به تنوع وقایع، ابزارهای تهیه شده بارها آزمون و اصلاح شدند تا بتوان با اطمینان از آن‌ها استفاده کرد. برای سنجش میزان پایایی ابزار استخراج وقایع انقلابی، از هر سال مورد بررسی، و برای هر یک از متون مورد بررسی، یک ماه به طور تصادفی انتخاب و توسط خود محقق تحلیل محتوا شد. آنگاه میزان مطابقت این یافته‌ها با یافته‌های دانشجویان محاسبه شد، و مواردی که میزان مطابقت یافته‌ها کمتر از ۷۰ درصد بود، مجدداً توسط خود آن دانشجو یا فرد دیگری مورد بررسی قرار گرفت. با کنترل‌های مکرر، و اصلاحات بعدی روی یافته‌های تلفیق شده برای پردازش داده‌ها توسط خود محقق، میزان پایایی تحلیل‌ها به بالاتر از ۸۰ درصد افزایش یافت.

یافته‌های تحقیق

وقایع انقلابی از شروع جنبش انقلابی تا سرنگونی رژیم پهلوی

بر مبنای داده‌های پژوهش در مرحله اول فرایند انقلاب در مجموع ۱۸۹۵ واقعه انقلابی رخ داد. میانگین این وقایع در هر ماه حدود ۱۲۶ و در هر روز ۴ واقعه می‌باشد. چیزی که قبل از هر موضوع جلب توجه می‌کند تعداد زیاد وقایع انقلابی در این مدت در شهر تهران و روند رو به رشد آن از آغاز جنبش انقلابی تا ۲۲ بهمن ۵۷ می‌باشد. ۷۹ درصد این وقایع آن‌هایی هستند که مستقیماً سبب تقویت جنبش انقلابی و توسعه کمی و کیفی بسیج انقلابی گشته‌اند. ۴/۵ درصد آن‌ها وقایعی هستند که سبب تضعیف نخبگان حاکم، ایدئولوژی رژیم پهلوی و روابط بین آن‌ها شده‌اند. حدود ۱۷ درصد آن‌ها هم مربوط به وضعیت قوا و نهادهای سیاسی، نظامی و امنیتی رژیم حاکم‌اند، که مستقیماً بر آن‌ها اثر گذاشته و سبب تضعیف حمایت آن‌ها به رژیم شده، و در نهایت منجر به چرخش تدریجی آن‌ها به حمایت از انقلاب گردیده است. براساس معیارهای تعیین شده، بررسی مقدماتی روی ۱۸۹۵ واقعه انجام شد و از بین آن‌ها ۲۴۱ واقعه امتیاز لازم را برای واقعه مهم بودن کسب کردند، که باید وقایع برجسته این مرحله از بین آن‌ها مشخص می‌شد.

برای ارزیابی اهمیت وقایع انقلابی، براساس معیارهای تعیین شده، با بررسی هر واقعه امتیازاتی به آن‌ها داده شد تا بتوان اهمیت وقایع انقلابی را برآورد کرده و با هم مقایسه نمود. با توجه به این‌که معیارهای تعیین امتیاز سه دسته از وقایع انقلابی با هم متفاوت بود، توزیع امتیازات آن‌ها نیز با هم تفاوت داشت، امتیازات آن‌ها را معادل‌سازی کردیم تا با هم قابل مقایسه شوند. برای این کار، با فرض این‌که واقعه‌ای که بالاترین امتیاز را در هر دسته آورده، درواقع هم مهم‌ترین واقعه انقلابی آن دسته می‌باشد، کار معادل‌سازی انجام شد. بدین ترتیب، اهمیت واگذاری سلطنت، و رفتن شاه از کشور برای فروپاشی رژیم پهلوی، همانند آمدن امام به کشور برای تقویت انقلاب و پیروزی آن در نظر گرفته شد، که بالاترین امتیاز را در سه دسته از وقایع مرحله اول انقلاب به دست آورده بودند. با معادل گرفتن اهمیت این وقایع، امتیاز سه دسته از وقایع معادل‌سازی گردید، و امتیاز هر واقعه در یک طیف ۱ تا ۱۰۰۰ مشخص شد (جدول شماره ۲).

ردیف	امتیازات	تقویت کننده انقلابیون		تضعیف کننده رژیم		نهادهای و قوای رژیم		جمع	
		تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱	۱۰۰-۱	۱۳۱	۸۶/۲	۴	۲۳/۵	۲۵	۳۴/۷	۱۶۰	۶۶/۴
۲	۲۰۰-۱۰۱	۸	۵/۳	۴	۲۳/۵	۳۵	۴۸/۶	۴۷	۱۹/۵
۳	۳۰۰-۲۰۱	۴	۲/۶	۳	۱۷/۷	۲	۲/۸	۹	۳/۷
۴	۴۰۰-۳۰۱	۲	۱/۳	۴	۲۳/۵	۵	۶/۹	۱۱	۴/۶
۵	۵۰۰-۴۰۱	۲	۱/۳	۱	۵/۹	۲	۲/۸	۵	۲/۱
۶	۶۰۰-۵۰۱	۲	۱/۳	۰	۰	۱	۱/۴	۳	۱/۲
۷	۷۰۰-۶۰۱	۲	۱/۳	۰	۰	۰	۰	۲	۰/۹
۸	۸۰۰-۷۰۱	۰	۰	۰	۰	۱	۱/۴	۱	۰/۴
۹	۹۰۰-۸۰۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۰	۱۰۰۰-۹۰۱	۱	۰/۷	۱	۵/۹	۱	۱/۴	۳	۱/۲
	جمع	۱۵۲	۱۰۰	۱۷	۱۰۰	۷۲	۱۰۰	۲۴۱	۱۰۰/۰

جدول ۲: توزیع امتیازات معادل سازی شده وقایع مهم سه گانه مرحله اول انقلاب

با معدل سازی انجام شده، دامنه تغییر وقایع مهم تقویت کننده انقلابیون از ۱ تا ۱۰۰۰ شده و میانگین آن‌ها ۶۰ از ۱۰۰۰ می باشد. دامنه تغییر وقایع مهم تضعیف کننده رژیم پهلوی از ۵۱ تا ۱۰۰۰ شده و میانگین آن‌ها ۲۶۲ می باشد. در نهایت، دامنه تغییر وقایع مهم مربوط به تضعیف قوا و نهادهای رژیم پهلوی از ۲۰ تا ۹۹۰ بوده و میانگین آن‌ها ۱۶۸ می باشد. توزیع امتیازات وقایع انقلابی نرمال نمی باشد، به طوری که ۹۴ درصد وقایع تقویت کننده انقلابیون، ۶۴ درصد وقایع مهم تضعیف کننده رژیم حاکم و نخبگان، و حدود ۸۰ درصد وقایع انقلابی مهم مربوط به قوای رژیم در سه دسته، یعنی از ۱ تا ۳۰۰ قرار گرفته اند. این توزیع نشان می دهد که بیشترین وقایع مهم انقلابی در همین سه سطح اول قرار گرفته اند، و همین وقایع زمینه را برای وقوع حوادث مهمتر آماده کرده اند که تعداد آن‌ها اندک ولی برای سرنگونی رژیم مؤثرتر بودند. مهمترین وقایع انقلابی در هر سه دسته وقایعی هستند که امتیاز آن‌ها از ۴۰۰ به بالا می باشد، که ۷ مورد آن‌ها از وقایع تقویت کننده انقلابیون، دو مورد از وقایع تضعیف کننده رژیم، و ۵ مورد از وقایع تضعیف کننده نهادهای و قوای رژیم می باشند.

بررسی داده‌های مربوط به امتیازات سه دسته از وقایع چند نکته مهم را آشکار می سازد: اولاً بیشتر این وقایع در سطوح امتیازات

پایین تر متمرکز شده‌اند، به طوری که وقایعی که کمتر از ۱۰۰ یعنی کمتر از یک‌دهم سقف امتیازات را دارند حدود ۶۶ درصد کل این وقایع را می‌سازند. رده بعدی یعنی ۱۰۱ تا ۲۰۰ حاوی حدود ۲۰ درصد دیگر این وقایع است. بدین ترتیب دو رده اول و دوم جدول حاوی ۲۰۷ واقعه از ۲۴۱ واقعه یعنی ۸۶ درصد وقایع مهم انقلابی است، که حجم اصلی وقایع را تشکیل می‌دهند. اگر دو رده بعدی را هم به این تعداد اضافه کنیم و به امتیاز ۴۰۰ برسیم، حدود ۹۴ درصد وقایع را دربر می‌گیرد. فقط ۱۴ واقعه، یعنی حدود ۶ درصد از وقایع انقلابی مهم، حایز امتیاز بالاتر از ۴۰۰ می‌باشند، که ما آن‌ها را به عنوان وقایع انقلابی برجسته این مرحله از انقلاب شناسایی کردیم (جدول شماره ۳).

جدول ۳: مشخصات ۱۴ واقعه برجسته منجر به سرنگونی رژیم پهلوی

ردیف	تاریخ واقعه	نوع واقعه	امتیاز واقعه
۱	۵۷/۶/۱۶	راهپیمایی از تپه‌های قیطریه به میدان شهید	۶۶۰
۲	۵۷/۶/۱۷	راهپیمایی و کشتار مردم در میدان ژاله (شهدا)	۵۳۳
۳	۵۷/۹/۶	تجمع، اعتصاب و تحصن کارکنان پالایشگاه تهران	۴۸۵
۴	۵۷/۹/۱۶	ممنوع‌الخروج شدن وزرا و معاونان وزرای ۱۵ سال	۴۰۹
۵	۵۷/۹/۱۹	راهپیمایی تاسوعا به دعوت آیت‌الله طالقانی	۵۲۸
۶	۵۷/۹/۲۰	راهپیمایی عاشورا به طرف میدان آزادی	۶۸۰
۷	۵۷/۱۰/۲۳	تشکیل شورای سلطنت	۹۹۰
۸	۵۷/۱۰/۲۶	خروج شاه و فرح از کشور	۱۰۰۰
۹	۵۷/۱۰/۲۹	راهپیمایی اربعین حسینی	۴۸۰
۱۰	۵۷/۱۱/۱۰	اعتصاب و تعطیلی یک هفته‌ای بانک‌های تهران	۴۳۲

۱۱	۵۷/۱۱/۱۲	بازگشت امام به کشور	۱۰۰۰
۱۲	۵۷/۱۱/۱۳	استقرار امام در مدرسه رفاه (علوی)	۴۳۱
۱۳	۵۷/۱۱/۲۰	حمله نیروهای گارد سلطنتی به همافران نیروی هوایی	۶۰۰
۱۴	۵۷/۱۱/۲۲	اعلام بی طرفی ارتش	۷۲۰

امتیازات مهمترین وقایع ۱۴گانه که منجر به سرنگونی رژیم پهلوی شده‌اند، از پراکندگی بسیاری برخوردارند، و از ۴۰۹ تا ۱۰۰۰ تغییر می‌کنند. میانگین امتیاز این وقایع حدود ۶۴۰ است، که میانگین نسبتاً بالایی است. این وقایع عبارتند از:

۱. راهپیمایی مردم از تپه‌های قیطریه به طرف میدان شهید (آزادی): این راهپیمایی به دعوت جامعه روحانیت مبارز در پی برگزاری نماز عید فطر سیزدهم شهریور ۱۳۵۷ در تپه‌های قیطریه و تظاهرات برنامه‌ریزی‌نشده بعد از آن، و نیز در اعتراض به کشتار خیابان ژاله در شب دهم شهریور، و به مناسبت شب هفت آنان برگزار شد. راهپیمایی و تظاهرات آرام از قیطریه تا میدان شهید با دادن شعارهای ضد رژیم ادامه یافت. در میدان شهید با امامت شهید بهشتی نماز ظهر خوانده شد و اسم میدان شهید به میدان آزادی تغییر داده شد. رژیم، در پی این راهپیمایی، حکومت نظامی اعلام کرد.

۲. واقعه هفدهم شهریور: این رخداد در میدان شهدا (میدان ژاله سابق) اتفاق افتاد و در آن تعداد زیادی کشته و مجروح شدند. این واقعه را می‌توان نقطه عطفی در فرایند جنبش انقلابی محسوب کرد، که با کاهش مشروعیت نظام حاکم و ایجاد تعهد بیشتر مردم به رهبری و ایدئولوژی انقلاب سرنگونی رژیم را سرعت بخشید (جانسون، ۱۳۶۳:۹۶-۹۸، دوانی، ۱۳۶۹:۴۷).

۳. اعتصاب کارکنان پالایشگاه تهران: این رخداد در پی اعتراض کارگران و کارکنان پالایشگاه نفت تهران به شهادت، مجروح و اخراج شدن تعدادی از کارگران معترض روی داد، و ادامه یافت، و مسیر اعتراضات و اعتصابات بعدی را هموار نمود. با اعتصاب کارگران نفت، مهمترین منبع درآمد دولت از دست دولت خارج شده و لطمه شدیدی به آن وارد شد.

۴. ممنوع‌الخروج شدن مقامات و شخصیت‌های سیاسی ۱۵ سال قبل کشور توسط حکومت نظامی: این واقعه اختلاف و واگرایی در بین نخبگان سیاسی حاکم را نشان داد و به نوبه خود سبب تشدید بسیج توده‌ای گردید (لاکمن؛ کرباسچی، ۱۳۷۱:۹۸۵-۱۰۰۶).

۵. راهپیمایی تاسوعا به دعوت آیت‌الله طالقانی از پیچ شمیران به میدان آزادی.

۶. راهپیمایی عاشورای حسینی به سوی میدان آزادی: دو واقعه اخیر که در شرایط وجود حکومت نظامی رخ دادند به‌عنوان فراندومی برعلیه رژیم پهلوی تلقی شدند، و نقش تعیین‌کننده‌ای در تقویت رهبری و انقلابیون و سلب مشروعیت از رژیم پهلوی ایفا کردند.

۷. واگذاری حکومت توسط شاه و تشکیل شورای سلطنت.

۸. خروج شاه از کشور: دو واقعه اخیر در حکم طلیعه فروپاشی نخبگان سیاسی حاکم و رژیم سلطنتی تلقی می‌شوند. نخبگان حاکم رژیم پهلوی که به شدت وابسته به شخص شاه بودند و شاه نقطه اتکا و اتصال نخبگان به هم محسوب می‌شد، با رفتن شاه روحیه و کارآمدی خود را باختند، و توان کنترل بوروکراسی و قوه قهریه را از دست دادند (فوران، ۱۳۸۴:۲۹۹-۳۰۲؛ باقی، ۱۳۷۰:۳۷۴-۴۰۶؛ دوانی، جلد ۹: ۱۹۶-۲۰۰).

۹. راهپیمایی اربعین حسینی؛

۱۰. اعتصاب و تعطیلی یک هفته‌ای بانک‌ها در تهران: اعتصابات فراگیر اکثر سازمان‌های دولتی و خصوصی، خاصه اعتصاب بانک‌ها که مورد نیاز روزمره مردم می‌باشد، کشور و نخبگان حاکم را فلج کرد، و زمینه را برای چرخش سازمان‌های دولتی و خصوصی از حمایت و وفاداری به نخبگان حاکم به حمایت از انقلاب و پیوستن به انقلابیون فراهم نمود، به طوری که کارمندان بوروکراسی‌ها خود دست‌به‌کار شده و کنترل بعضی از سازمان‌ها را علی‌رغم میل نخبگان حاکم به دست گرفتند و مدیران خود را از رسمیت انداختند (تقویم تاریخ انقلاب، ۱۳۶۹: ۲۳۵-۲۳۶؛ و دوانی، جلد ۹: ۲۳۷-۲۳۸).

۱۱. بازگشت آیت‌الله خمینی به کشور: این بازگشت و استقبال بی‌نظیر و تاریخی از امام کل کشور را به هیجان آورد و راه را برای هر نوع امید به تداوم رژیم پهلوی بست.

۱۲. استقرار امام در مدرسه رفاه: امام با حضور خود در کشور و استقرار در مدرسه رفاه (علوی) رهبری و کنترل خود بر فرایند انقلاب را به بالاترین درجه رساند، و بقیه راه سرنگون کردن رژیم پهلوی را به آسانی طی کرد (دوانی، جلد ۹: ۳۱۳-۳۶۴؛ تقویم تاریخ انقلاب، ۱۳۶۹: ۲۵۳-۲۵۹).

۱۳. حمله نیروهای گارد سلطنتی به همافران نیروی هوایی: شروع جنگ درونی قوای مسلح در پادگان نیروی هوایی، و حمایت مردم از همافران، از یک طرف عامل شتابزایی برای فروپاشی رژیم و قوای قهریه از درون محسوب می‌شود، و از طرف دیگر پیوند مردم با نظامیان طرفدار انقلاب و امام را نشان می‌دهد. این واقعه انقلاب را وارد فاز جدیدی کرد، که عبارت بود از هجوم مردم به پادگان‌ها و سایر محل‌های استقرار قوای نظامی و امنیتی. با شدت گرفتن این فرایند و فرار سربازان و لایه‌های پایینی ارتش و پیوستن بخشی از آنان به مردم و اعلام فرمانبرداری از امام، فرماندهان نظامی را به این نتیجه‌گیری رساند که دیگر مقاومت بی‌فایده است، و باید تسلیم شد.

۱۴. اعلام بی‌طرفی ارتش: این رخداد که با فراخواندن نظامیان به درون پادگان‌ها همراه بود آخرین واقعه مهم انقلابی بود که پیروزی انقلاب را تکمیل نمود و به رژیم سلطنتی و حکومت پهلوی خاتمه داد (رک. جانسون، ۱۳۶۳: ۹۴-۱۲۲؛ باقی، ۱۳۷۰: ۴۴۸-۴۶۴؛ دوانی، جلد ۵۷-۸۲).

از آنجا که ما پیامدهای مستقیم وقایع انقلابی را هم بررسی کردیم، با افزودن پیامدهای مستقیم و مشخص وقایعی که دارای چنین پیامدهای بودند، هم امتیاز بعضی از وقایع برجسته افزوده شد، و هم ۲ مورد به تعداد آن‌ها افزوده گردید، و میانگین امتیاز این وقایع نیز از ۶۴۰ به ۶۸۳ افزایش یافت. البته باید یادآوری شود که وقایع مختلفی که به ترتیب تاریخی اتفاق افتاده‌اند طبعاً با یکدیگر ارتباط نزدیک دارند، و هر واقعه در وقایع بعدی خود به‌طور مستقیم و غیرمستقیم اثر می‌گذارد. در این‌جا ما پیامدهای مستقیمی را که به‌طور مشخص ذکر شده‌اند که به علت وقایع ماقبل خود اتفاق افتاده‌اند، ملحوظ کرده‌ایم. یکی از این دو واقعه نماز عید فطری بود که در ۱۳ شهریور ۵۷ در تپه‌های قیطریه به امامت شهید مفتح برگزار شد، و پس از نماز عید و سخنرانی دکتر باهنر راهپیمایی و تظاهرات خودجوشی از آنجا تا میدان راه‌آهن و شوش برگزار شد. شرکت‌کنندگان در این راهپیمایی حدود ۵۰۰ هزار نفر تخمین زده می‌شوند (روزشمار انقلاب، جلد ۵، ص ۱۹۵). از آن‌جا که واقعه راهپیمایی بزرگ ۱۶ شهریور، و واقعه جنبی راهپیمایی مردم در همان روز از میدان ژاله تا تقاطع میرداماد جهت پیوستن به راهپیمایان اصلی، پیامدهای مستقیم این واقعه بودند با افزودن امتیاز آن‌ها به امتیاز واقعه نماز عید فطر مجموع امتیاز آن به ۸۷۰ رسیده و به یک واقعه برجسته ارتقاء می‌یابد. واقعه دیگری که به فهرست ما اضافه شده است، واقعه ۵۷/۹/۱۰ یعنی تظاهرات شب اول ماه محرم در سرچشمه و شکستن مقررات حکومت نظامی و شهادت حدود ۳۰۰ نفر و مجروح شدن چندصد نفر و پیامدهای مستقیم آن است که در اعتراض به حکومت نظامی اتفاق افتاد. این واقعه پیامدهای زیادی در دو روز بعد داشته است که مهمترین آن‌ها تعطیل کردن کلبه مدارس تهران توسط حکومت نظامی به مدت ۱۰ روز در ۵۷/۹/۱۱ جهت جلوگیری از سرایت و اوج گرفتن تظاهرات و اعتصابات در تهران بوده است، که خود منجر به شرکت گسترده دانش‌آموزان در فعالیت‌های انقلابی شده است (روزشمار انقلاب، جلد ۸: ۱۴۱-۱۵۹).

وقایع انقلابی مهم تهران از زمان سرنگونی رژیم پهلوی تا تثبیت جمهوری اسلامی

مرحله دوم انقلاب اسلامی، مرحله تثبیت انقلاب و نظام جمهوری اسلامی است، که از ۲۳ بهمن ۵۷ تا ۲۱ مهرماه ۱۳۶۰، یعنی روز تحلیف ریاست جمهوری آیت‌الله علی خامنه‌ای، می‌باشد. تعداد نهایی وقایع انقلابی که براساس تعریف ما از وقایع انقلابی

منجر به تثبیت انقلاب و نظام در این دوره در تهران به دست آمد، ۲۰۸۳ واقعه بود، که در ۳۳ ماه توزیع شده‌اند. میانگین وقایع انقلابی در هر ماه ۶۳ مورد می‌باشد. میانگین وقایع انقلابی این مرحله از انقلاب در مقایسه با ۱۲۶ واقعه مرحله قبل نصف شده است، و نشان می‌دهد که تراکم وقایع در مرحله سرنگونی بیشتر بوده است. ۳۹۲ مورد از این وقایع امتیازی بالاتر از ۱۰۰ آورده بودند که می‌توان آن‌ها را به‌عنوان وقایع انقلابی مهم تلقی کرد، که باید وقایع انقلابی برجسته از بین آن‌ها تعیین شوند. از آن‌ها ۱۹۵ واقعه متعلق به وقایع تقویت‌کننده انقلابیون، ۱۳۴ مورد متعلق به وقایع تضعیف‌کننده ضدانقلاب و مخالفان، و ۶۳ مورد متعلق به ایجاد و نهادمندی نظام سیاسی آن است. برای معادل‌سازی این وقایع نیز از هر دسته واقعه‌ای را که بالاترین امتیاز را داشت معادل ۱۰۰۰ قرار داده و بقیه وقایع را براساس آن امتیازبندی کردیم (جدول شماره ۴).

از بین وقایع تقویت‌کننده انقلابیون بالاترین امتیاز به تشییع جنازه آیت‌الله طالقانی بود، شخصی که منادی وحدت انقلابیون و مورد قبول همه جناح‌ها و طیف‌های انقلابی بود. رحلت او با تشییع جنازه با عظمت و با شرکت وسیع مردم و انقلابیون از همه گروه‌ها، واقعه‌ای به‌یادماندنی و وحدت‌بخش برای انقلابیون بود، که مانند همه حرکت‌های جمعی انقلابی سبب تقویت انقلابیون می‌گردد. بالاترین امتیاز از دسته وقایع تضعیف‌کننده ضدانقلاب و مخالفان، تسخیر سفارت آمریکا توسط دانشجویان پیرو خط امام بود، که براساس معیارهای مشخص‌شده مهمترین واقعه تضعیف‌کننده ضدانقلاب محسوب می‌گردد. اگر آمریکا را قوی‌ترین مخالف انقلاب اسلامی به حساب آوریم، و این واقعه را همان‌طور که گفته‌اند انقلابی دیگر محسوب کنیم، کسب بالاترین امتیاز برای این واقعه حتی از نظر ذهنی نیز قابل توجیه می‌باشد. بالاترین امتیاز در مجموع وقایع مربوط به ایجاد و نهادمندی نظام جمهوری اسلامی متعلق به واقعه فرارندوم نوع نظام سیاسی ایران پس از انقلاب است. از نظر ذهنی نیز به نظر می‌رسد آوردن بالاترین امتیاز توسط این واقعه قابل قبول و منطقی به نظر می‌رسد، هرچند که ما در انتخاب معیارهای مربوط به امتیازبندی این وقایع عوامل ذهنی را دخالت نداده‌ایم.

ردیف	رده امتیازات	تقویت‌کننده انقلابیون		تضعیف‌کننده ضد انقلاب و مخالفان		ایجاد و نهادمندی نظام		جمع	
		تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱	۱۰۰-۱	۱۲۶	۶۴/۶	۴۴	۳۲/۹	۱۶	۲۵/۴	۱۸۶	۴۷/۴
۲	۲۰۰-۱۰۱	۳۴	۱۷/۵	۴۹	۳۶/۶	۲۳	۳۶/۵	۱۰۶	۲۷/۱
۳	۳۰۰-۲۰۱	۱۰	۵/۱	۲۲	۱۶/۴	۱۲	۱۹/۰	۴۴	۱۱/۲
۴	۴۰۰-۳۰۱	۱۱	۵/۶	۱۱	۸/۲	۲	۳/۲	۲۴	۶/۱
۵	۵۰۰-۴۰۱	۴	۲/۱	۵	۳/۷	۱	۱/۶	۱۰	۲/۶
۶	۶۰۰-۵۰۱	۲	۱/۰	۰	۰	۴	۶/۳	۶	۱/۵
۷	۷۰۰-۶۰۱	۴	۲/۱	۲	۱/۵	۱	۱/۶	۷	۱/۸
۸	۸۰۰-۷۰۱	۰	۰	۰	۰	۲	۳/۲	۲	۰/۵

۰/۸	۳	۱/۶	۱	۰	۰	۱/۰	۲	۹۰۰-۸۰۱	۹
۱/۰	۴	۱/۶	۱	۰/۷	۱	۱/۰	۲	۹۰۱ - ۱۰۰۰	۱۰
۱۰۰/۰	۳۹۲	۱۰۰/۰	۶۳	۱۰۰/۰	۱۳۴	۱۰۰/۰	۱۹۵	جمع	

جدول ۴: توزیع امتیازات معادل‌سازی شده وقایع مهم سه‌گانه مرحله تثبیت

براساس یافته‌های تحقیق، دامنه تغییر وقایع مهم تقویت‌کننده انقلابیون در این مرحله ۱ تا ۱۰۰۰ شده و میانگین آن‌ها ۱۱۷ می‌باشد. دامنه تغییر وقایع مهم تضعیف‌کننده ضدانقلاب و مخالفین ۴۵ تا ۱۰۰۰ و میانگین آن‌ها ۱۷۸ می‌باشد. بالاخره دامنه تغییر وقایع مهم مربوط به ایجاد و نهادمندی نظام و نهادهای سیاسی و نظامی آن ۴۰ تا ۱۰۰۰ بوده و میانگین آن‌ها ۲۳۲ می‌باشد. بر مبنای این یافته‌ها، ۹۳ درصد وقایع مربوط به تقویت انقلابیون، ۸۶ درصد وقایع تضعیف‌کننده ضدانقلاب و مخالفان، ۸۰ درصد وقایع مربوط به ایجاد و نهادمندی نظام و نهادهای سیاسی امتیازی کمتر از ۳۰۰ آورده‌اند. حدود ۸۶ درصد کل این وقایع امتیازی کمتر ۳۰۰، و ۹۶ درصد آن‌ها امتیازی کمتر از ۶۰۰ دارند. به عبارت دیگر فقط ۴ درصد این وقایع امتیازی بالاتر از ۶۰۰ دارند که می‌توانیم آن‌ها را به‌عنوان ۱۶ واقعه برجسته مرحله تثبیت انقلاب و نظام بدانیم (جدول شماره ۵).

جدول ۵: مشخصات ۱۶ واقعه برجسته منجر به تثبیت انقلاب و نظام

ردیف	تاریخ واقعه	نوع واقعه	امتیاز واقعه
۱	۵۸/۱/۱۱ و ۱۰	رفراندوم تعیین نوع نظام سیاسی ایران	۱۰۰۰
۲	۵۸/۱/۱۸	تیرباران هویدا در زندان قصر	۶۷۱
۳	۵۸/۵/۱۲	شرکت مردم تهران برای انتخاب ۱۰ نماینده مجلس	۶۰۱

	خبرگان		
۸۰۱	راهپیمایی مردم در اولین روز قدس	۵۸/۵/۲۶	۴
۶۳۰	مراسم تشییع جنازه آیت‌الله طالقانی	۵۸/۶/۱۹	۵
۱۰۰۰	مراسم خاک‌سپاری جنازه آیت‌الله طالقانی	۵۸/۶/۲۰	۶
۹۳۷	مراسم هفتم وفات آیت‌الله طالقانی	۵۸/۶/۲۴	۷
۱۰۰۰	تسخیر سفارت آمریکا	۵۸/۸/۱۳	۸
۸۰۵	نماز جمعه و راهپیمایی روز عاشورا در محکوم کردن آمریکا	۵۸/۹/۹	۹
۶۷۵	تصفیه پرسنل ارتش	۵۸/۱۱/۲۱	۱۰
۶۵۴	راهپیمایی مردم در اولین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی	۵۸/۱۱/۲۲	۱۱
۷۲۰	شرکت مردم در اولین انتخابات مجلس شورای اسلامی	۵۸/۱۲/۲۴	۱۲
۷۵۵	گشایش اولین مجلس شورای اسلامی	۵۹/۳/۷	۱۳
۸۷۰	رأی اعتماد مجلس به دولت رجایی	۵۹/۶/۱۹	۱۴
۶۷۲	مراسم خاک‌سپاری شهدای	۶۰/۴/۹	۱۵

	واقعه ۷ تیر		
۱۶	مراسم خاک‌سپاری شهید رجایی و شهید باهنر	۶۰ / ۶ / ۹	۶۱۴

دامنه تغییر امتیازات وقایع برجسته منجر به تثبیت انقلاب و نظام ۶۰۱ تا ۱۰۰۰ و میانگین آن‌ها ۷۷۵ می‌باشد. مقایسه امتیازات این وقایع با وقایع مشابه مرحله قبل از سرنگونی نشان می‌دهد که دامنه تغییر این وقایع کمتر و میانگین‌شان بالاتر است. در بین این وقایع، ۸ واقعه مربوط به دسته تقویت‌کننده انقلابیون، ۵ واقعه مربوط به دسته ایجاد و نهادمندی نهادهای سیاسی و نظامی نظام، و ۳ واقعه متعلق به دسته مبارزه با ضدانقلاب و مخالفان انقلاب است. از این ۱۶ واقعه برجسته پس از سرنگونی رژیم پهلوی ۱۲ واقعه آن در سال ۵۸ یعنی در اولین سال پس از پیروزی انقلاب و سرنگونی رژیم پهلوی روی داده است. در حالی که در هریک از سال‌های ۵۹ و ۶۰ فقط دو واقعه انقلابی امتیاز بالایی آورده و در فهرست مهمترین وقایع تثبیت‌کننده انقلاب اسلامی قرار گرفته‌اند.

اگر برآورد ما از اهمیت وقایع درست باشد، مهمترین وقایع پس از سرنگونی رژیم پهلوی به ترتیب اهمیت عبارتند از :

۱. فرزاندم تعیین نوع نظام سیاسی ایران برای تعیین نظر مردم و انقلابیون در مورد نوع نظام جایگزین رژیم سلطنتی (تقویم تاریخ انقلاب اسلامی، ۱۳۶۹:۲۹۶-۳۰۳).

۲. محکوم شدن و تیرباران هویدا نخست‌وزیر شاخص رژیم پهلوی. آمدن این واقعه مهم با فاصله کم از واقعه اول نشان می‌دهد که انقلابیون در یک طرف مشغول ساختن نظام و در طرف دیگر در تلاش برای حذف عناصر کلیدی وابسته به رژیم سابق می‌باشند. هنگام برگزاری فرزاندم نوع نظام هویدا در زندان قصر رأی خود را به صندوق انداخت ولی حاضر به اعلام رأی خود نشد (بهنود، ۱۳۸۷:۴۹۲).

۳. شرکت مردم تهران در انتخابات مجلس خبرگان قانون اساسی و کسب بیشترین رأی (حدود دو میلیون) توسط آیت‌الله طالقانی (بهنود، ۱۳۸۷:۶۴۷).

۴. راهپیمایی اولین روز قدس که از آن به بعد به یک مناسبت بین‌المللی تبدیل شد. این راهپیمایی هم پیروی مردم را از رهبر انقلاب، و هم وحدت همه گروه‌ها و قشرهای جامعه را در حمایت از فلسطین و محکوم کردن اسرائیل نشان داد. آیت‌الله طالقانی، در این روز نماز جمعه را با شرکت حدود ۳ میلیون نفر برگزار کرد (روزنامه کیهان، ۵۸/۵/۲۷؛ بهنود، ۱۳۸۷:۶۶۵).

۵. مراسم تشییع آیت‌الله طالقانی از دانشگاه تهران در تاریخ ۵۸/۶/۱۹؛

۶. مراسم خاک‌سپاری آیت‌الله طالقانی در تاریخ ۵۸/۶/۲۰؛

۷. مراسم هفتم وفات آیت‌الله طالقانی در بهشت زهرا تاریخ ۵۸/۶/۲۴. در این تحقیق خود واقعه فوت، یا وقایع مشابه آن مانند کشته شدن و شهادت انقلابیون، به‌عنوان واقعه انقلابی منجر به تثبیت نظام منظور نمی‌شود، بلکه آنچه سبب تثبیت نظام می‌شود حضور گسترده مردم در مراسم ذریبط است. آیت‌الله طالقانی که به شدت محبوب همه اقشار و طبقات و گروه‌های جامعه بود، به‌طور غیرمنتظره دار فانی را وداع گفت. شرکت مردم در مراسم فوت آن مرحوم در دانشگاه تهران و در بهشت زهرا تا آن زمان بی‌نظیر بود، و نشان داد چگونه مردم از رهبری که با همه وجود و صمیمیت تمام به فکر مردم و اعتلای وضع آنان است قدردانی می‌کنند. آیت‌الله طالقانی در زمان زندگی خودش منادی وحدت مردم و حق مردم و خدمت به مردم بود، و مراسم تشییع وی نیز عامل مهمی برای وحدت نیروهای انقلابی و مردم به‌شمار می‌رود (کیهان روز ۱۹ و ۵۸/۶/۲۰؛ روزنامه اطلاعات ۲۴ و ۲۵ شهریور؛ بهنود، ۱۳۸۷:۷۰۴-۷۰۵).

۸. تسخیر سفارت آمریکا که رهبر انقلاب آن را انقلاب دوم نامید. این واقعه، آثار و پیامدهایی داشت که بسیاری از سیاست‌ها و روابط بین‌المللی ایران و حتی منطقه را تحت‌الشعاع خود قرار داد، و هنوز هم آثار آن در سیاست خارجی ایران ادامه دارد. پس از

این واقعه، سفارت آمریکا به یکی از محورهای راهپیمایی و کانون‌های مهم ابراز مخالفت با آمریکا و غرب و اتحاد مردم و نیروهای انقلابی تبدیل شد (روزنامه اطلاعات ۵/۱۲/۵۸: ۲-۳؛ بهنود، ۱۳۸۷: ۷۸۸-۸۰۵).

۹. راهپیمایی روز عاشورا در محکوم کردن آمریکا و سیاست‌های آن با شرکت وسیع مردم در راهپیمایی و در نماز جمعه به امامت آیت‌الله منتظری دانشگاه تهران (روزنامه اطلاعات ۵۸/۹/۱۰).

۱۰. تصفیه پرسنل ارتش: دکتر چمران، به‌عنوان یکی از انقلابیون برجسته، دست به تصفیه ۴۰۰۰ نفر از پرسنل ارتش (۲۰۰۰ نفر در تهران) زد (روزنامه کیهان ۵۸/۱۱/۲۱؛ روزنامه اطلاعات ۵۸/۱۱/۲۳: ۱۱).

۱۱. راهپیمایی و تظاهرات مردم در اولین سالگرد انقلاب اسلامی بود که در تهران همراه با رژه ارتش برگزار گردید. رژه ارتش در مقابل بنی‌صدر، که چند روز قبل ریاست جمهوری خود را به‌عنوان اولین رئیس‌جمهور اسلامی ایران شروع کرده بود، و با حضور یاسر عرفات و حجت‌الاسلام احمد خمینی انجام شد (روزنامه اطلاعات ۵۸/۱۱/۲۳؛ و روزنامه کیهان ۵۸/۱۱/۲۳: ۳ و ۵).

۱۲. انتخابات اولین مجلس شورای اسلامی: با این واقعه یکی دیگر از نهادهای مهم جمهوری اسلامی آماده راه‌اندازی شد.

۱۳. انتخابات اولین مجلس پس از انقلاب، و سپس گشایش اولین مجلس شورای اسلامی

با پیام امام خمینی در خرداد ماه سال ۵۹ به معنی راه افتادن و زمینه‌سازی برای سایر

ارکان سیاسی جامعه محسوب شده و امتیازهای بالایی را در بررسی ما کسب کرده است (روزنامه اطلاعات ۵۸/۱۱/۲۵: ۵ و ۱۲؛ روزنامه اطلاعات، ۵۹/۳/۵: ۱۰).

۱۴. رأی اعتماد مجلس به دولت آقای رجایی: اولین مجلس شورای اسلامی با وسواس بسیاری سوابق و برنامه‌های وزرای پیشنهادی را بررسی کرد. بخش مهمی از حساسیت و دقت مجلس در این زمینه به مناقشه‌های جدی بین حزب جمهوری اسلامی و رئیس‌جمهور وقت یعنی بنی‌صدر برمی‌گردد، که وی مایل به پذیرش شهید رجایی به‌عنوان نخست‌وزیر نبود (روزنامه کیهان روز ۱۶ و ۵۹/۶/۱۸).

۱۵. مراسم به خاک‌سپاری شهدای هفتم تیر ۶۰؛ این واقعه سهمگین که آن را سازمان مجاهدین خلق به انقلاب اسلامی تحمیل کرد، و تعداد زیادی از انقلابیون برجسته و مسئولان جمهوری اسلامی را به شهادت رساند، بی‌شک یکی از مهمترین حوادث تاریخ جمهوری اسلامی است، ولی حضور عظیم مردم در مراسم تشییع جنازه و خاک‌سپاری شهدا در بهشت زهرا، و حمایت همه‌جانبه مردم از نظام و مسئولان آن در این واقعه، و برخورد رهبر انقلاب با این واقعه، و جایگزین کردن سریع مسئولان شهیدشده با افراد دیگر، سبب ایجاد وحدت و تقویت انقلابیون و نهادمندی بیشتر نهادهای جمهوری اسلامی گردید (روزنامه اطلاعات ۶۰/۴/۱۰).

۱۶. مراسم خاک‌سپاری شهید رجایی و شهید باهنر در روز نهم شهریور ماه ۶۰: این مراسم به دنبال ترور آنان توسط سازمان مجاهدین خلق در مقر ریاست جمهوری برگزار شد. مردم تهران با حضور عظیم خودشان در مراسم تشییع جنازه شهدا از مقابل مجلس و سپس مراسم خاک‌سپاری آنان و دادن شعارهای انقلابی در حمایت از رهبر انقلاب و محکوم کردن دشمنان داخلی و خارجی آن، بار دیگر سبب تقویت انقلاب و انقلابیون و نظام جمهوری اسلامی گردیدند (روزنامه اطلاعات، ۶۰/۶/۹: ۱۳۶۰؛ زندگی‌نامه سیاسی شهید رجایی، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۲).

همانند مرحله اول برای تعیین اهمیت نهایی وقایع انقلابی علاوه بر کم و کیف خود واقعه پیامدهای آن‌ها نیز مورد بررسی قرار گرفت و امتیاز آن‌ها نیز به امتیاز خود واقعه اضافه شد. با جمع کردن امتیازهای پیامدهای مستقیم و مشخص وقایع مطرح‌شده با امتیاز خود آن‌ها، تغییراتی در امتیازات ۶ واقعه اتفاق افتاد، ولی تعداد وقایع تغییر نکرد. با احتساب پیامدها، سه واقعه برجسته‌تر منجر به تثبیت نظام جمهوری اسلامی اشغال سفارت آمریکا، وفات آیت‌الله طالقانی، و واقعه هفت تیر ۶۰ گردید.

نتیجه گیری

هدف اصلی این پژوهش تعیین وقایع انقلابی برجسته انقلاب اسلامی در تهران بزرگ بود. پژوهشگر می‌باید مهمترین وقایع انقلاب اسلامی را که از زمان شروع جنبش انقلاب اسلامی

تا سرنگون شدن رژیم حاکم پهلوی، و از زمان به قدرت رسیدن انقلابیون تا استقرار و

تثبیت نظام جمهوری اسلامی در تهران بزرگ اتفاق افتاده‌اند مشخص سازد. برای تعیین وقایع فوق باید ۴ مسئله مهم مطالعه و روشن می‌شد: ۱) فرایند انقلاب اسلامی از چه زمانی شروع و نظام جمهوری اسلامی در چه زمانی تحکیم و تثبیت شده است؟ ۲) وقایع انقلابی (انقلاب اسلامی) کدام‌ها بوده و از چه تنوعی برخوردارند؟ ۳) چه شاخص‌هایی تعیین‌کننده اهمیت وقایع منجر به سرنگونی رژیم، یا وقایع مربوط به فرایند جنبش انقلابی، می‌باشند؟ ۴) و سرانجام چه شاخص‌هایی تعیین‌کننده اهمیت وقایع منجر به تحکیم و استقرار رژیم انقلابی (جمهوری اسلامی) می‌باشند؟

در این مطالعه، زمان شروع انقلاب اسلامی ۵۶/۹/۱۱ و زمان تثبیت نظام جمهوری

اسلامی مهرماه ۱۳۶۰ تعیین شد، و براساس آن، دوره زمانی مورد بررسی در این تحقیق

مشخص گردید. برای به دست آوردن وقایع انقلابی مربوط به دو دوره شروع انقلاب تا سرنگونی رژیم و از به قدرت رسیدن انقلابیون تا تثبیت رژیم انقلابی، با استفاده از نظریات متعدد جامعه‌شناسی انقلاب و تلفیق آن‌ها، دو چارچوب مفهومی ابداع و تدوین گردید. راه‌آورد روش شناختی جدیدی نیز از این تحقیق برای مطالعه وقایع انقلابی حاصل شد، و آن تعیین معیارهای اهمیت وقایع انقلابی و ساختن سنجه و شاخص‌هایی برای ارزیابی و مقایسه کمی اهمیت این وقایع بود.

براساس روش تدوین‌شده، داده‌های لازم از اسناد و منابع مختلف جمع‌آوری و مورد تجزیه

و تحلیل قرار گرفتند. یافته‌های توصیفی تحقیق نشان داد که از شروع جنبش انقلابی تا

سرنگونی رژیم پهلوی ۱۸۹۵ واقعه انقلابی در تهران روی داده است که ۱۴۹۵ مورد از این‌ها

متعلق به وقایع تقویت‌کننده انقلابیون، ۸۵ واقعه مربوط به تضعیف رژیم و ۳۱۵ واقعه نیز

مربوط به نهادها و قوای رژیم بود. پس از مشخص شدن امتیازات وقایع انقلابی، امتیاز

سه دسته از وقایع انقلابی در مقیاس ۱۰۰۰ معادل‌سازی شد تا قابل مقایسه با هم گشته و

بتوان وقایع برجسته را از بین آن‌ها تعیین کرد. از بین وقایع متعلق به مرحله اول انقلاب

فقط ۱۴ واقعه توانست امتیازی بالاتر از ۴۰۰ آورده و به‌عنوان وقایع برجسته این مرحله

شناسایی و برگزیده شوند. بالاترین امتیاز این ۱۴ واقعه بنابر تعریف ۱۰۰۰ و پایین‌ترین آن ۴۰۹ بود. با احتساب پیامدهای مستقیم

وقایع انقلابی مهم تعداد این وقایع برجسته به ۱۶ مورد رسید. بر مبنای بررسی ما این ۱۶ واقعه مهمترین و مؤثرترین وقایعی بودند که کمک به سرنگونی رژیم پهلوی کردند.

بررسی وقایع انقلابی تهران از زمان سرنگونی رژیم پهلوی تا استقرار و تثبیت رژیم انقلابی جمهوری اسلامی نشان داد که ۲۰۸۳ واقعه انقلابی در این مرحله رخ داده است، که از آن‌ها ۱۰۱۸ واقعه مربوط به دسته تقویت و تثبیت انقلابیون حاکم، ۹۰۱ واقعه مربوط به دسته تضعیف ضدانقلاب و مخالفان، و ۱۶۴ واقعه مربوط به دسته ایجاد و نهادمندی نظام و نهادهای سیاسی و نظامی آن بوده است. با بررسی و مطالعه دقیق‌تر روی وقایع انقلابی میزان اهمیت آن‌ها ارزیابی شد، و امتیازات به دست‌آمده از این سه دسته بر مبنای ۱۰۰۰ معادل‌سازی شد. امتیازات معادل‌سازی شده نشان داد که ۱۶ واقعه امتیازی بالاتر از ۶۰۰ دارند، که به‌عنوان وقایع برجسته

برجسته	منجر	به	ایجاد
--------	------	----	-------

و تثبیت نظام جمهوری اسلامی برگزیده شدند.

بدین ترتیب ۱۶ واقعه برجسته انقلابی از مرحله اول انقلاب و ۱۶ واقعه برجسته انقلابی نیز از مرحله دوم انقلاب به‌دست آمد، که مجموعاً ۳۲ واقعه برجسته انقلابی می‌شوند. بنابر یافته‌های این پژوهش این وقایع مؤثرترین نقش را در سرنگونی رژیم پهلوی و ایجاد و تثبیت نظام جمهوری اسلامی ایفا کرده‌اند.

منابع

- آرنت، هانا (۱۳۷۷). انقلاب، ترجمه عزت‌ال... فولادوند، تهران: شرکت سهامی انتشارات خوارزمی.
- اسپوزیتو، جان‌ال (۱۳۸۲). *انقلاب ایران و بازتاب جهانی آن*، ترجمه محسن مدیر شانه‌چی، تهران: مرکز بازشناسی اسلام و ایران.
- اسملسر، نیل (۱۳۸۰). *تنوری رفتار جمعی*، ترجمه رضا دژاکام، تهران: مؤسسه یافته‌های نوین.
- امام خمینی (ره) و انقلاب اسلامی*: خلاصه پایان‌نامه‌های دکتری و مقالات خارجی (۱۳۷۸). ترجمه محمدرضا آهنی. تهران: پژوهشکده علوم انسانی دانشگاه امام حسین.
- امیری، کیومرث (۱۳۷۸). *مآخذشناسی امام خمینی*، تهران: مرکز بازشناسی اسلام و ایران.
- باقی، عمادالدین (۱۳۷۰). *بررسی انقلاب ایران*، جلد اول. قم: نشر تفکر.
- باتامور، تی‌بی (۱۳۷۷). *نخبگان و جامعه*، ترجمه علیرضا طیب، تهران: نشر شیرازه.
- بریتون، کرین (۱۳۷۰). *کالبدشکافی چهار انقلاب*، ترجمه محسن ثلاثی، چاپ پنجم. تهران: بهنود، مسعود (۱۳۸۷). ۲۷۵ روز بازرگان، تهران: نشر علم.
- پناهی، محمدحسین (۱۳۸۹). *نظریه‌های انقلاب: وقوع، فرایند و پیامدها*، تهران: سمت.
- _____ (۱۳۹۰). گزارش تحقیق «سی‌سی واقعه مهم انقلاب اسلامی در تهران». شهرداری تهران.
- تقویم تاریخ انقلاب اسلامی ایران (۱۳۶۹). گروه تحقیق انتشارات سروش، تهران: انتشارات سروش.
- توکویل، الکسی (۱۳۶۹). *انقلاب فرانسه و رژیم پیش از آن*، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: نشر نقره.
- تیلی، چارلز (۱۳۸۵). *از بسیج تا انقلاب*، ترجمه علی مرشدی‌زاد، تهران: پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی.
- جانسون، چالمرز (۱۳۶۳). *تحول انقلابی، بررسی نظری پدیده انقلاب*، ترجمه حمید الیاسی، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- حسینی، حسین (۱۳۸۱). رهبری و انقلاب: نقش امام خمینی در انقلاب اسلامی ایران، تهران: پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی.
- دوانی، علی (بی‌تا). *نهضت روحانیون ایران*، جلد ششم تا دهم، انتشارات بنیاد فرهنگی امام رضا (ع).
- رجایی، فرهنگ (۱۳۸۶). *مشکله هویت ایرانیان امروز*، تهران: نشر نی.
- روزشمار انقلاب اسلامی، جلد اول تا دهم (۱۳۷۷). تهران: انتشارات سازمان تبلیغات اسلامی، حوزه هنری.
- زندگی‌نامه سیاسی شهید رجایی (۱۳۸۲). تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- فورن، جان (۱۳۸۴). *نظریه‌پردازی انقلاب‌ها*، ترجمه فرهنگ ارشاد، تهران: نشر نی.
- فوکو، میشل (۱۳۷۷). ایرانی‌ها چه رؤیایی در سر دارند؟ ترجمه حسین معصومی، تهران: انتشارات هرمس.

- کاتز، مارک (۱۳۷۷). «انتشار امواج انقلابی»، در مطالعاتی نظری، تطبیقی، و تاریخی در باب انقلاب‌ها، ویراستار جک گلدستون، ترجمه دلفروز، تهران: انتشارات کویر.
- کرباسچی، غلامرضا (۱۹۷۳). *تاریخ ایران و انقلاب اسلامی*، تهران: بنیاد تاریخ ایران اسلامی.
- کوهن، آلوین استانفورد (۱۳۶۹). *تئوری‌های انقلاب*، ترجمه علیرضا طیب، تهران: نشر قومس.
- کینگ، مری (۱۳۸۵). مهاتما گاندی و مارتین لوتر کینگ، قدرت مبارزه عاری از خشونت، ترجمه شهرام نقش تبریزی، تهران: نشر نی.
- گر، تد رابرت (۱۳۷۷). چرا انسان‌ها شورش می‌کنند؟ ترجمه علی مرشدی‌زاد، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- لاکمن، ریچارد (۱۳۸۴). «کارگزاران انقلاب: ستیزه‌نخبگان و بسیج توده‌ای از مدیچی تا یلتسین»، در نظریه‌پردازی انقلاب‌ها، ویراسته جان فورن، ترجمه فرهنگ ارشاد، تهران: نشر نی.
- مدیر شانه‌چی، محسن (۱۳۷۹). *انقلاب اسلامی ایران در دائرةالمعارف‌های جهان*، تهران: انتشارات بین‌المللی الهدی.
- ویر، ماکس (۱۳۸۵). «کاریزما، بوروکراسی و انقلاب»، در مطالعاتی نظری، تطبیقی، و تاریخی در باب انقلاب‌ها، ویراستار جک گلدستون، ترجمه دلفروز، تهران: انتشارات کویر.
- هانتینگتون، ساموئل (۱۳۷۰). *سامان سیاسی در جوامع دستخوش دگرگونی*، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: نشر علم.
- Foran, John, and Jeff Goodwin (1991). "Revolutionary Outcomes in Iran and Nicaragua: Coalition Fragmentation, War, and the Limits of Social Transformation," in *Revolution: Critical Concepts in Political Science*. Edited by Rosemary H.T. O'kane, London: Routledge. 2000.
- Foran, John (1997b). "The Future of Revolutions at the fin-de-siecle" in *Third World Quarterly*, Vol. 18, No. 5.
- Freeman, Jo (1979). "Resource Mobilization and Strategy" in *Dynamics of Social Movements*. Edited by Mayer Zald and John McCarthy. Cambridge: Winthrop Publishers.
- Goldstone, Jack A. (1991). "Ideology, Cultural Frameworks and the Process of Revolution," *Theory and Society*, 20:40.
- Kamrava, Mehran (1999). "Revolution revisited: the Structuralist-Voluntarist Debate," *Canadian Journal of Political Science* 32:2.
- Marx, Karl, and Engels (1976). *The German Ideology*. Moscow: Progress Publishers.
- Marx, Karl, and Fredrick Engels (1977). *Selected Works in Three Volumes: Volume One*. Moscow: Progress Publishers.
- Oberschall, Anthony (1973). *Social Conflict and Social Movements*. New Jersey: Prentice-Hall, inc.
- Skocpol, Theda (1979). *States and Social Revolutions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Skocpol, Theda (1988). "Social Revolutions and Mass Military Mobilization." *World Politics*, 40:2, pp. 147-68.
- Snyder, Robert S. (1999). "The US and Third World Revolutionary States: Understanding the Breakdown in Relations," *International Studies Quarterly*. 43:20.
- Tilly, Charles (1978). *From Mobilization to Revolution*. London: Addison-Wesley Publishing Co.
- Weber, Max (1978). *Economy and Society*. Volume Two. Edited by Guenther Roth and Claus Wittich. Berkeley: University of California Press.
- Zimmermann, Ekkart (1990). "On the Outcomes of Revolutions: Some Preliminary Considerations," in *Sociological Theory*, Vol. 8, No. 1.